

Een betere kijk op studieschulden

We bieden nieuwe inzichten in de definitieve studieschulden. Dit zijn de studieschulden op het moment van het behalen van een diploma of, als iemand geen diploma behaalt, bij het verstrijken van de diplomatermijn van tien jaar. Dit doen we voor mbo-, hbo- en wo-studenten met behulp van gegevens van DUO en CBS over de periode 2010-2022.

Studenten die langer studeren of geen diploma behalen, hebben gemiddeld genomen hogere studieschulden. Binnen de groep studenten die leent, lopen de studieschulden sterk uiteen. Daarnaast variëren de studieschulden op basis van studie- en studentkenmerken.

Samenvatting

Deze publicatie geeft een gedetailleerd beeld van de definitieve studieschulden van mbo-, hbo- en wo-studenten voor de periode 2010-2022. Er was nog geen diepgaand inzicht in de opgebouwde studieschulden, hoewel lenen een belangrijk onderdeel vormt binnen het Nederlandse studiefinancieringsstelsel.

Studenten die geen diploma behalen, hebben beduidend hogere studieschulden dan studenten die wel een diploma behalen. Een verklaring voor een deel van dit verschil is dat studenten zonder diploma de ontvangen prestatiebeurs binnen de studiefinanciering moeten terugbetalen (met uitzondering van mbo-1 en mbo-2), terwijl studenten met een diploma dit niet hoeven te doen.

De studieschulden onder mbo-studenten zijn beduidend lager dan onder hbo- en wo-studenten. Ter illustratie van het hoogteverschil: de gemiddelde studieschuld is 900 euro voor een mbo-3/4-student die het diploma heeft behaald na vier jaar, terwijl deze voor een student met een hbo- of wo-bachelordiploma dan respectievelijk 6300 of 12.500 euro bedraagt. Deze bedragen zijn berekend voor studenten – inclusief degenen zonder studieschuld – die in de studie jaren 2010/'11 tot en met 2017/'18 zijn begonnen met studeren. Daarnaast zijn er binnen het mbo relatief meer studenten zonder studieschuld dan binnen het hbo en wo.

Studenten die langer studeren, bouwen gemiddeld een hogere studieschuld op. Dit geldt voor alle opleidingstypes en voor zowel studenten die een diploma behalen binnen tien jaar als studenten die dat niet lukt. Degenen die acht jaar of langer studeren en geen diploma behalen hebben de hoogste studieschulden. Dit betreft een relatief kleine groep. Onder de studenten die een diploma behalen hebben de studenten die dit binnen de nominale studieduur doen aanzienlijk lagere studieschulden dan studenten die er langer over doen. Dit gaat zeker voor het hbo en wo om duizenden euro's.

De studieschulden in het hbo en wo zijn toegenomen na invoering van het leenstelsel in het studiejaar 2015/'16. Door de introductie van het leenstelsel werd de basisbeurs afgeschaft in het hbo en wo en de ruimte om te lenen vergroot. Hbo- en wo-studenten die in studie jaren 2015/'16-2017/'18 aan een studie zijn begonnen, blijken vaker te lenen dan studenten die eerder zijn gestart. De studenten die leenden, hebben bovendien hogere studieschulden opgebouwd.

De spreiding in de hoogte van de studieschuld is groot binnen de groep hbo- en wo-studenten die heeft geleend en ongeveer even lang heeft gedaan over het behalen van een diploma. Zo leende 75% van de wo-masterstudenten uit cohort 2015/'16 dat binnen zes jaar een wo-bachelor en -masterdiploma heeft behaald. Van deze groep heeft 25% een studieschuld van 15.600 euro of lager, en 25% een studieschuld van 47.000 euro of hoger. Verder heeft 5% van deze (75%-)groep een studieschuld van 66.500 euro of hoger.

Studenten van wie de ouders minder inkomen en vermogen hebben, hebben gemiddeld genomen een hogere studieschuld. Anders gezegd, een lager ouderlijk financieel welvaartsniveau hangt samen met een hogere studieschuld. Met name onder hbo- en wo-studenten zijn de verschillen in de gemiddelde studieschuld groot tussen studenten van wie de ouders tot de 10% hoogste en 10% laagste financiële welvaartsgroepen behoren. Deze verschillen nemen toe naarmate studenten langer studeren. Daarnaast zijn deze verschillen groter binnen de groep studenten zonder diploma dan binnen de groep studenten met diploma. Dit komt deels doordat studenten de aanvullende beurs, die afhangt van het inkomen van de ouders, moeten terugbetalen wanneer ze binnen tien jaar geen diploma behalen.

1 Inleiding

De overheid biedt studiefinanciering aan om studenten financieel te ondersteunen en daarmee de toegankelijkheid van het vervolgonderwijs te bevorderen. Studiefinanciering bestaat uit verschillende componenten.¹ De basisbeurs is een financiële toelage die onafhankelijk is van het inkomen van de ouders. De aanvullende beurs hangt daarentegen af van de hoogte van het inkomen van de ouders. Het reisproduct geeft studenten het recht om doordeweeks of in het weekend vrij of met korting te reizen met het openbaar vervoer. Voor hbo- en wo-studenten bestaat er verder het collegegeldkrediet: een rentedragende lening om het collegegeld te betalen. Tot slot is er nog de mogelijkheid om te lenen van de overheid met rente.

Een studieschuld kan haar weerslag hebben op het leven na de studietijd. Enerzijds vergroot de mogelijkheid om te lenen de toegankelijkheid van het vervolgonderwijs, wat positief kan bijdragen aan onder meer latere arbeidsmarktkomsten. Anderzijds kan een studieschuld ook een negatieve impact hebben op iemands levensloop. Terugbetalingsverplichtingen beïnvloeden immers het besteedbaar inkomen vaak voor een langere periode na de studietijd (Scheer & Visser, 2020).

Studiefinanciering speelt een belangrijke rol in het Nederlandse onderwijsstelsel, maar toch is het inzicht in studieschulden enigszins beperkt. Er is bijvoorbeeld nog geen volledig beeld van de hoogte van een studieschuld op het moment van het behalen van een diploma voor het mbo.² Bovendien is er weinig bekend over hoe studieschulden samenhangen met diverse studie- en studentkenmerken, zoals de studierichting en de financiële positie van de ouders. Inzicht in deze kerngegevens is van belang om een beter beeld te krijgen van de studieschulden en hoe deze zich hebben ontwikkeld de afgelopen jaren. Dit is tevens relevant met het oog op de verschillende wijzigingen die in het studiefinancieringsstelsel hebben plaatsgevonden. Zo gold in de studie jaren 2015/'16 tot en met 2022/'23 het leenstelsel (Wet studievoorschot hoger onderwijs). Hierbij werd onder meer de basisbeurs in het hbo en wo afgeschaft en de aanvullende beurs verruimd.³ Het bedrag om te lenen werd toen verhoogd, gelijk aan de wegvallende basisbeurs (Kamerstukken II, 34035, nr. 3, 2014).

Op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft het Centraal Planbureau onderzoek gedaan naar studieschulden. In hoofdstuk 2 beschrijven we beknopt hoe studiefinanciering in Nederland werkt. In hoofdstuk 3 analyseren we de hoogte van en de spreiding in studieschulden bij het behalen van een diploma. Dit doen we voor mbo-, hbo- en wo-studenten die zijn ingestroomd in de studie jaren 2010/'11 tot en met 2017/'18 (ook wel cohorten 2010/'11-2017/'18) met behulp van gegevens van Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). In hoofdstuk 4 onderzoeken we hoe de hoogte van een studieschuld samenhangt met studie- en studentkenmerken. Voor dit hoofdstuk nemen we alleen studenten met en zonder diploma mee die zijn ingestroomd in de studie jaren 2010/'11, 2011/'12 en 2012/'13. De reden hiervoor is dat een studieschuld pas na de diplomatermijn van tien jaar definitief wordt als geen diploma wordt behaald en de beschikbare gegevens lopen van 2010 tot en met 2022. Tot slot volgt in hoofdstuk 5 een literatuurstudie met inzichten over wat er bekend is over het causale effect van een opgebouwde studieschuld op ontwikkelingen in het leven na de studietijd.

¹ We definiëren studiefinanciering als de basisbeurs, aanvullende beurs, rentedragende lening, het reisproduct en collegegeldkrediet. Er zijn hiernaast nog andere componenten van studiefinanciering, zoals de eenoudertoelage, maar hiervoor gelden bijzondere voorwaarden. We willen een beeld willen geven van de 'doorsnee' groep studenten en gaan daarom niet in op specifieke gevallen.

² Er zijn diverse cijfers over studieschulden bekend, maar deze zijn vaak samengenomen voor diverse groepen, berusten op verwachtingen of ontbreken juist voor bepaalde onderwijstypes (met name voor het mbo). Zie onder meer CBS (2023a), Van den Broek et al. (2020, 2023) en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW, 2023).

³ Sinds het studiejaar 2023/'24 is de basisbeurs weer heringevoerd voor hbo- en wo-studenten, zie Kamerstukken II, 36229, nr. 6, 2023.

2 Studiefinanciering in het kort

Om recht te hebben op studiefinanciering, moet een student voldoen aan diverse eisen qua opleiding, leeftijd en nationaliteit. Zo moet een student een voltijds of duale opleiding volgen. In het mbo betreft dit een bol-opleiding. Studenten hebben geen recht op studiefinanciering als ze een deeltijd- of bbl-opleiding volgen. Ook moet een student jonger zijn dan 30 jaar als de studiefinanciering ingaat. In het mbo is de minimumleeftijd 18 jaar om recht te hebben op studiefinanciering, met uitzondering van het reisproduct sinds 2017 (Kamerstukken II, 34035, nr. 3, 2014). Minderjarige mbo-studenten hoeven dan ook geen lesgeld te betalen. Voor het hbo en wo geldt geen minimumleeftijd voor studiefinanciering. Tot slot moeten studenten de Nederlandse nationaliteit hebben of, als ze dat niet hebben, aan aanvullende eisen voldoen.

Voor hbo- en wo-studenten bestaat een mogelijke studieschuld uit de rentedragende lening en het collegegeldkrediet, en bij het niet-behalen van een diploma binnen tien jaar ook uit de basisbeurs, aanvullende beurs en het reisproduct. Tabel 2.1 laat zien dat de basisbeurs, aanvullende beurs en het reisproduct vóór het leenstelsel een prestatiebeurs waren. Met de komst van het leenstelsel in september 2015 werd de basisbeurs afgeschaft (Kamerstukken II, 34035, nr. 3, 2014). De ruimte om te lenen van de overheid werd toen vergroot. Zowel voor als tijdens het leenstelsel is het collegegeldkrediet altijd een lening gebleven. Tot slot kunnen alle hbo- en wo-studenten die geen of minder aanvullende beurs ontvangen, het ontbrekende bedrag extra lenen boven op de gewone limiet van de rentedragende lening.

Tabel 2.1 Studiefinanciering in het hbo en wo

	Basisbeurs	Aanvullende beurs	Reisproduct	Collegegeldkrediet	Rentedragende lening*
Vóór leenstelsel	Prestatiebeurs	Prestatiebeurs	Prestatiebeurs	Lening	Lening
Tijdens leenstelsel	n.v.t.	Prestatiebeurs	Prestatiebeurs	Lening	Lening

* Als een student geen of minder aanvullende beurs ontvangt, kan het ontbrekende bedrag extra worden geleend boven op de gewone limiet van de rentedragende lening.

Voor mbo-1/2-studenten bestaat een eventuele studieschuld alleen uit de rentedragende lening; de basisbeurs, aanvullende beurs en het reisproduct zijn altijd een gift. Tabel 2.2 laat zien dat voor deze groep studenten alleen de rentedragende lening moet worden terugbetaald. Verder kunnen alle mbo-studenten die geen of minder aanvullende beurs ontvangen, het ontbrekende bedrag extra lenen boven op de gewone limiet van de rentedragende lening.

Naast de rentedragende lening kan de studieschuld voor mbo-3/4-studenten ook bestaan uit de basisbeurs, aanvullende beurs en het reisproduct als ze niet binnen tien jaar een diploma behalen. Tabel 2.2 laat zien dat voor mbo-3/4-studenten de basisbeurs, aanvullende beurs en het reisproduct een prestatiebeurs zijn. Dit houdt in dat deze alleen een gift worden als ze binnen tien jaar – de diplomatermijn – een diploma behalen; anders moeten ze de prestatiebeurs (met rente) terugbetalen.

Tabel 2.2 Studiefinanciering in het mbo

	Basisbeurs	Aanvullende beurs	Reisproduct	Collegegeldkrediet	Rentedragende lening*
Mbo-1/2 bol 18+	Gift	Gift	Gift	n.v.t.	Lening
Mbo-3/4 bol 18+	Prestatiebeurs	Prestatiebeurs	Prestatiebeurs	n.v.t.	Lening

* Als een student geen of minder aanvullende beurs ontvangt, kan het ontbrekende bedrag extra worden geleend boven op de gewone limiet van de rentedragende lening.

3 Studieschuld bij behalen diploma

3.1 Afbakening onderzoekspopulatie

In dit hoofdstuk focussen we op studenten die zijn ingestroomd in de studie jaren 2010/'11 tot en met 2017/'18 en binnen de diplomatermijn een diploma hebben behaald. De prestatiebeurzen zijn dan omgezet in een gift. Een mogelijke studieschuld bestaat in dat geval enkel uit de lening en eventueel het collegegeldkrediet. De rente zit er niet bij. Ook zijn de gerapporteerde bedragen nominaal, dat wil zeggen niet gecorrigeerd voor de inflatie. We berekenen steeds de studieschuld op het moment van het behalen van een diploma na een gegeven aantal jaar studeren.⁴ Niet alle meegenomen cohorten kunnen even lang worden gevolgd, omdat de DUO-gegevens met informatie over de studieschulden tot en met 2022 beschikbaar zijn. Zo kunnen we maximaal vijf jaar vooruitkijken voor cohort 2017/'18, zes jaar voor cohort 2016/'17, enzovoort.

We nemen mbo-, hbo- en wo-studenten mee die een voltijds of duale opleiding hebben gevolgd. We laten studenten buiten beschouwing die voorafgaand aan het behalen van een voltijds of duale opleiding ingeschreven hebben gestaan als deeltijd- of bbl-student. Deze studenten hebben namelijk deels wel en deels geen recht gehad op studiefinanciering. Dit kan een vertekend beeld van de gemiddelde studieschuld geven, omdat deze studenten geen standaardtraject hebben gevolgd. Ook nemen we studenten niet mee die zonder een diploma te hebben behaald doorstromen van het hbo of wo naar het mbo, of van mbo-3/4 naar mbo-1/2. Voor deze groep studenten wordt immers mogelijk een deel van de ontvangen prestatiebeurs niet omgezet in een gift, omdat niet aan de diploma-eisen voor omzetting is voldaan.⁵ Verder bekijken we alleen studenten die jonger waren dan 30 jaar toen ze voor het eerst ingeschreven stonden. Tot slot behouden we alleen studenten waarvan minimaal één ouder Nederlands is of die bij aanvang van de eerste opleidingsinschrijving vijf jaar onafgebroken in Nederland hebben gewoond.⁶ Een gedetailleerde beschrijving van de gebruikte gegevens en de gemaakte selectiestappen staat in bijlage A.

3.2 Hbo-bachelor

Hoe langer hbo-studenten doen over het behalen van hun bachelordiploma, hoe groter het aandeel studenten dat leent. Figuur 3.1 toont voor de cohorten 2010/'11 tot en met 2017/'18 samen het totale aantal diploma's voor de drie studie jaren waarin de meeste hbo-studenten hun bachelordiploma behalen. De meeste diploma's worden behaald bij de nominale studieduur van vier jaar. Aan ongeveer de helft van de diploma's is in dat geval een studieschuld verbonden. Dit aandeel loopt op tot driekwart wanneer studenten zes jaar doen over hun studie. Een aannemelijke reden voor dit toenemende aandeel is dat hbo-studenten vier jaar recht hebben op de prestatiebeurs.⁷ Daarna kan er alleen nog maar worden geleend.

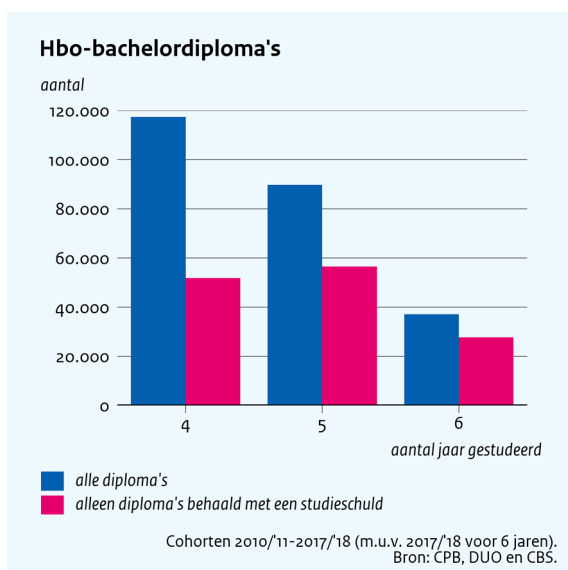
⁴ Het aantal jaar dat iemand heeft gestudeerd wordt hierbij geteld vanaf het jaar waarin diegene voor het eerst ingeschreven stond. Als een student een diploma behaalt en vervolgens nog een diploma behaalt, dan wordt bij het vervolgdiplooma dus het aantal jaren geteld vanaf de eerste inschrijving. Als een student een diploma behaalt en dan niet nog een diploma behaalt, dan wordt niet nogmaals de studieschuld berekend aan het einde van de studietijd.

⁵ Zo staat de diplomatermijn voor het hbo en wo wettelijk los van die in het mbo, en is er geen diplomatermijn voor mbo-1/2.

⁶ Studenten (en/of hun ouders) die afkomstig zijn uit het Caribische deel van het Koninkrijk der Nederlanden worden in dit onderzoek als personen zonder migratieachtergrond beschouwd, omdat zij dezelfde studiefinancieringsrechten hebben als studenten die in Nederland geboren zijn.

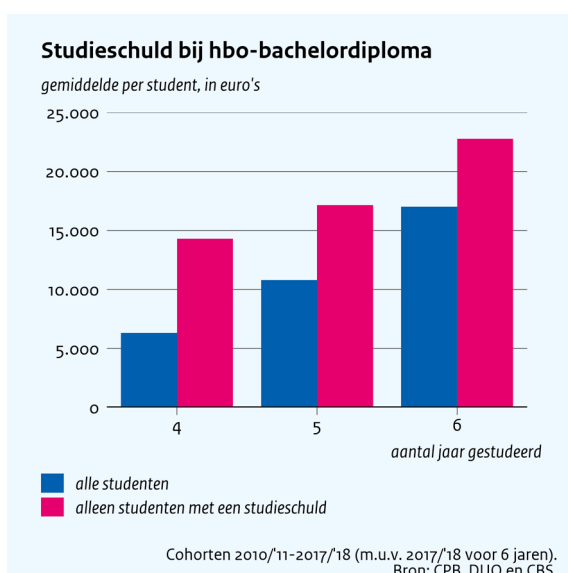
⁷ Met uitzondering van het studentenreisproduct; dat ontvangen hbo-bachelorstudenten vijf jaar.

Figuur 3.1 Hbo-studenten die langer dan nominaal (vier jaar) studeren, lenen vaker dan degenen die hun bachelordiploma behalen binnen de nominale studieduur

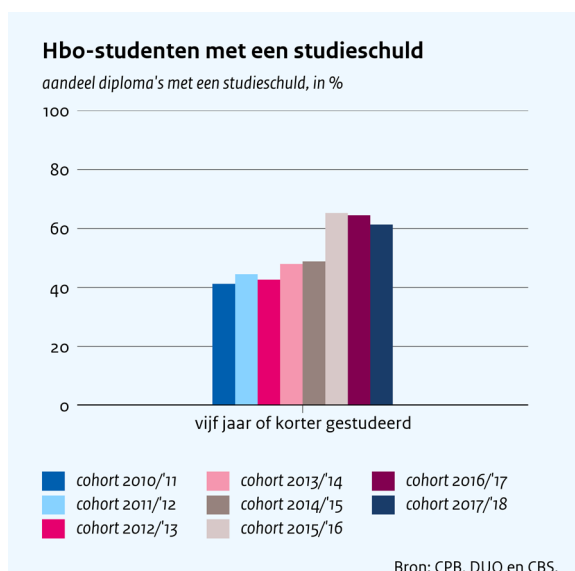
Hbo-studenten die binnen de nominale studieduur hun bachelordiploma behalen, hebben gemiddeld genomen lagere studieschulden dan hbo-studenten die er langer over doen. Voor de cohorten 2010/'11-2017/'18 samen is de gemiddelde studieschuld bij een hbo-bachelordiploma na vier jaar studeren 6300 euro, zoals weergegeven in figuur 3.2. Na vijf en zes jaar studeren is dit respectievelijk 10.800 en 17.000 euro. Deze bedragen zijn berekend over alle studenten. Wanneer we alleen studenten met een studieschuld meenemen, is de gemiddelde studieschuld na vier jaar studeren 14.300 euro. Na vijf en zes jaar is dit dan opgelopen tot respectievelijk 17.100 en 22.800 euro.

Figuur 3.2 De gemiddelde studieschuld van hbo-studenten hangt sterk af van hoelang ze doen over het behalen van hun bachelordiploma

Na de invoering van het leenstelsel in het studiejaar 2015/'16 bouwden hbo-studenten vaker een studieschuld op. Figuur 3.3 laat het aandeel hbo-bachelordiploma's zien waaraan een studieschuld is verbonden voor degenen die vijf jaar of korter hebben gestudeerd. Deze vijf jaar is de nominale studieduur plus één jaar uitloop. Terwijl bij cohort 2014/'15 en eerder tussen de 41 en 49% van de hbo-studenten een studieschuld had, is dit aandeel gegroeid naar tussen de 61 en 65% voor cohort 2015/'16 en later.

Figuur 3.3 Hbo-studenten van na de invoering van het leenstelsel bouwden vaker een studieschuld op dan cohorten ervoor

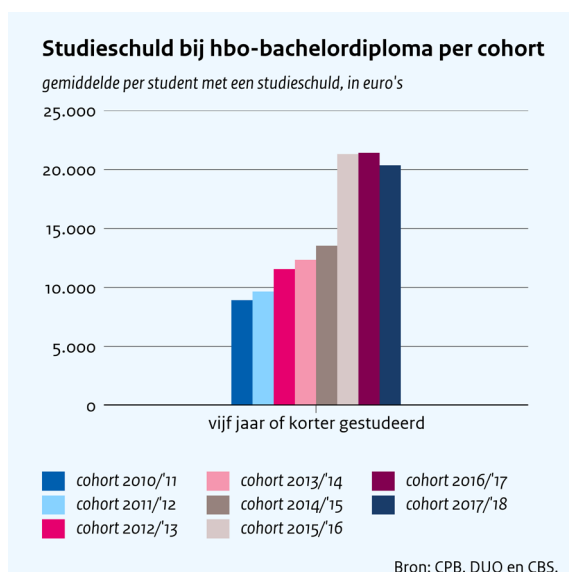

Voor hbo-gediplomeerden die leenden, is de gemiddelde studieschuld sterk toegenomen voor opeenvolgende cohorten. Dit is te zien in figuur 3.4 voor degenen die binnen vijf jaar hun hbo-bachelor-diploma hebben behaald. Waar de gemiddelde studieschuld van een student uit cohort 2014/'15 die leende nog 13.500 euro was, is dit bedrag gegroeid naar 21.300 euro voor cohort 2015/'16. Dit is een toename van 7800 euro. Ter vergelijking: door de komst van het leenstelsel en de daarbij gepaarde afschaffing van de basisbeurs in het hbo en wo, telde de totale misgelopen basisbeurs op tot 4900 euro voor thuiswonende of 13.700 euro voor uitwonende studenten (peildatum 1 september 2015). De oplopende trend in de gemiddelde studieschuld lijkt vanaf cohort 2015/'16 niet door te zetten.

Er zijn meerdere verklaringen mogelijk voor de oplopende trend in studieschulden van cohorten vóór 2015/'16. Een mogelijk verklaring is dat opeenvolgende cohorten in de regel ieder jaar meer konden lenen. De maximale rentedragende leningsruimte met vertraging beweegt namelijk mee met de consumentenprijsindex (Kamerstukken II, 36229, nr. 6, 2023; *Wet studiefinanciering 2000*, 2000, Artikel 12.21 in combinatie met Artikel 11.1). De consumentenprijsindex, als maatstaf voor inflatie, was in de jaren 2010-2022 positief (CBS, 2023b).⁸ Andere factoren, zoals ontwikkelingen in de rente, kunnen echter ook een rol hebben gespeeld.

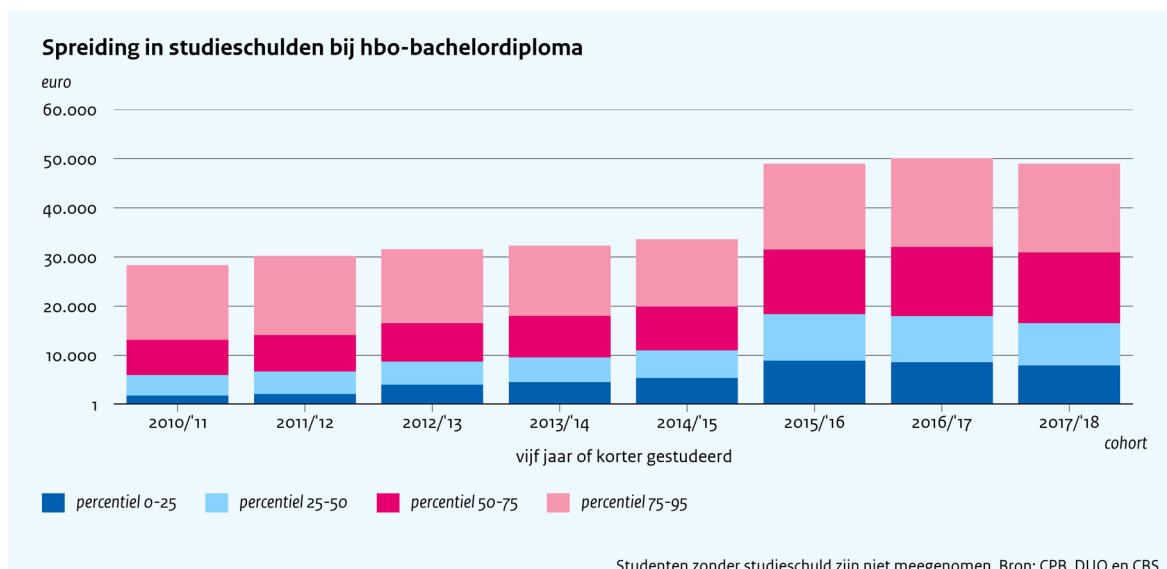
⁸ In 2010 is besloten om voor de jaren 2011 en 2012 de bedragen van studiefinanciering niet te indexeren ("Wet van 2 december 2010", 2010). In de jaren daarna is de studiefinanciering wel geïndexeerd.

Figuur 3.4 De gemiddelde studieschuld voor hbo-studenten die leenden, nam sterk toe voor opeenvolgende cohorten

Er is grote variatie in de hoogte van de studieschulden voor hbo-gediplomeerden die leenden. Figuur 3.5 laat de studieschuldpercentielen zien voor hbo-studenten die vijf jaar of korter hebben gedaan over het behalen van hun bachelordiploma. Daarbij hebben we studenten zonder studieschuld niet meegenomen. Zo'n 25% van deze studenten uit cohort 2015/'16 heeft een studieschuld van 8900 euro of lager en 25% een studieschuld van 31.500 euro of hoger. Voor studenten uit cohort 2014/'15 zijn deze bedragen een stuk lager: respectievelijk 5400 en 19.900 euro. Verder heeft 5% van de studenten uit cohort 2015/'16 een studieschuld van 49.000 euro of hoger, terwijl dit bedrag voor cohort 2014/'15 op 33.600 euro of hoger ligt.

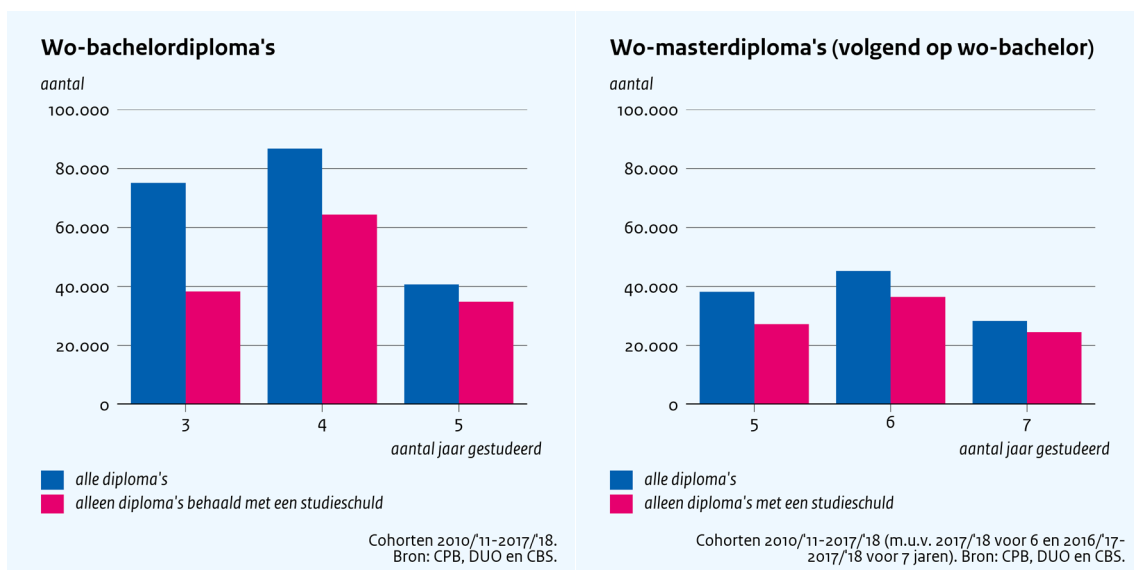
Figuur 3.5 Er is grote spreiding in de hoogte van de studieschulden van hbo-studenten die hebben geleend

3.3 Wo-bachelor- en -master

De meeste wo-studenten doen langer dan nominaal over het behalen van hun diploma en bouwen daarbij een studieschuld op. Dit blijkt uit figuur 3.6, waarin het aantal behaalde diploma's behorend bij een wo-bachelor (links) en wo-master (rechts) zijn getoond voor de drie studiejaar waarin de meeste wo-studenten hun diploma behalen. Bij het aantal wo-masterdiploma's zijn alleen de diploma's volgend op een wo-bachelordiploma meegenomen. Hoewel de nominale studieduur van een wo-bachelor drie jaar is, doen studenten er vaker vier jaar over. Hetzelfde geldt voor de wo-master: de studieduur inclusief wo-bachelor is veelal vier of vijf jaar, maar de meeste studenten doen er zes jaar over om hun diploma te behalen. Veruit de meerderheid van de wo-studenten bouwt daarbij een studieschuld op.

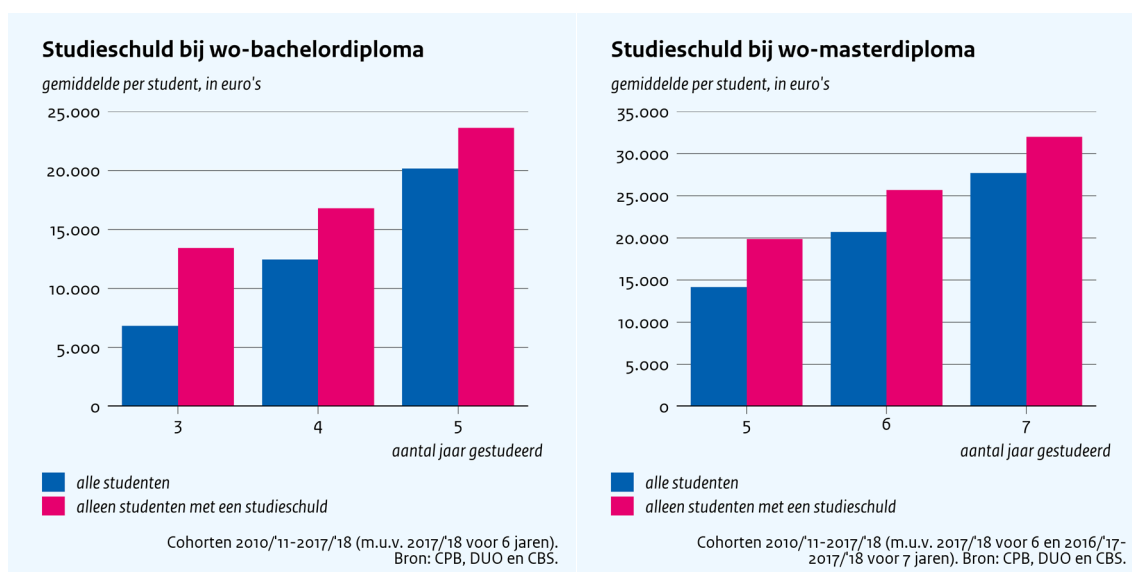
Figuur 3.6 De meerderheid van de wo-studenten bouwt een studieschuld op

De gemiddelde studieschuld bij een wo-bachelordiploma is bijna dubbel zo hoog als bij een hbo-bachelordiploma na vier jaar studeren. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat wo-studenten vaker op kamers gaan dan hbo-studenten (ABF Research, 2023). In figuur 3.7 (links) is te zien dat de gemiddelde studieschuld bij een wo-bachelordiploma – voor alle cohorten 2010/11 tot en met 2017/18 samen – na drie jaar nominaal studeren 6800 euro is. Na vier en vijf jaar is dit respectievelijk 12.500 en 20.200 euro. Ter vergelijking: bij een hbo-bachelordiploma na vier jaar is de gemiddelde studieschuld 6300 euro. Wanneer we alleen wo-bachelorstudenten met een studieschuld meenemen, dan is de gemiddelde studieschuld 13.400, 16.800 en 23.600 euro na respectievelijk drie, vier en vijf jaar studeren.

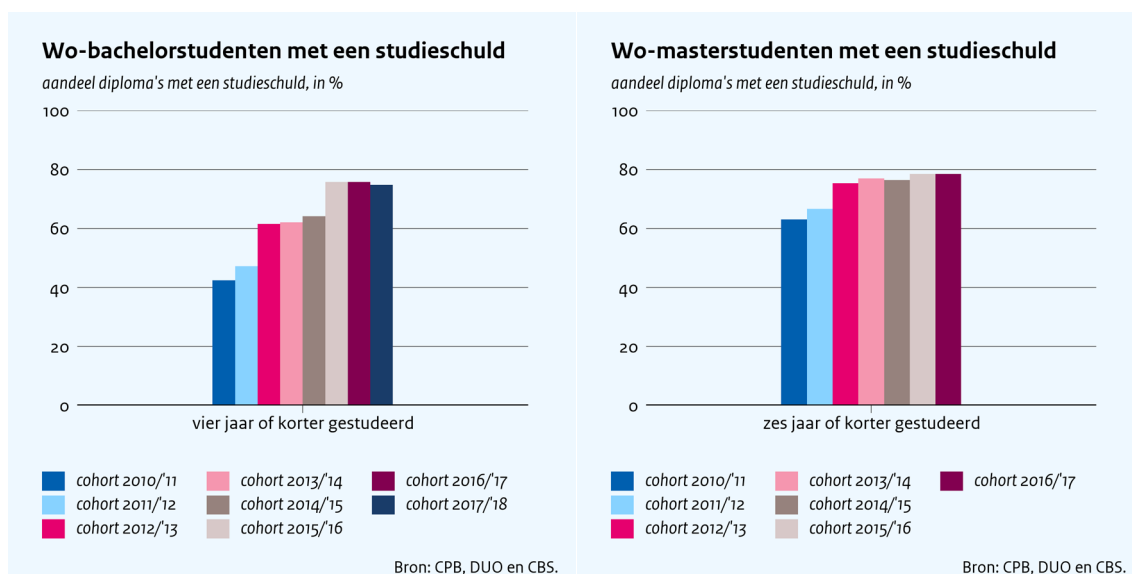
De gemiddelde studieschuld bij een wo-masterdiploma varieert sterk en is afhankelijk van hoelang in totaal is gestudeerd. Van de drie studiejaar waarin de meeste wo-master-diploma's zijn behaald, doen de meeste studenten er zes jaar over. Ze hebben dan een gemiddelde studieschuld van 20.700 euro, zoals te zien is in figuur 3.7 (rechts). Dit is voor alle studenten uit de cohorten 2010/11 tot en met 2017/18 samen. Een jaar korter of langer over de studie doen gaat gepaard met 14.200 euro (vijf jaar) of 27.700 euro (zeven jaar) studieschuld. Als we studenten zonder studieschuld niet meenemen, dan zijn de gemiddelde studieschulden 19.900 euro, 25.700 euro en 32.000 euro na respectievelijk vijf, zes en zeven jaar studeren.

Figuur 3.7 De studieschulden bij een wo-diploma nemen sterk toe naarmate studenten langer studeren

Opeenvolgende cohorten van wo-studenten zijn steeds vaker gaan lenen. Figuur 3.8 laat het aandeel wo-bachelor- (links) en wo-masterstudenten (rechts) met een studieschuld zien. Er is voor de wo-bachelor een sprongetje te zien tussen de cohorten 2011/12 en 2012/13. Dat komt waarschijnlijk door de introductie van het leenstelsel, waardoor veel studenten uit cohort 2011/12 een jaar langer recht hadden op de basisbeurs dan studenten uit cohort 2012/13. Het sprongetje tussen cohort 2014/15 en 2015/16 komt naar verwachting door de afschaffing van de basisbeurs. Voor de wo-master is dit patroon minder goed te zien. Dit komt enerzijds doordat al een groter deel van de studenten een studieschuld opbouwt naarmate ze langer studeren. Anderzijds stroomde het merendeel van de wo-masterstudenten in ons onderzoek na de invoering van het leenstelsel door vanuit de wo-bachelor. Deze studenten vallen daarom voor de master onder het leenstelsel.

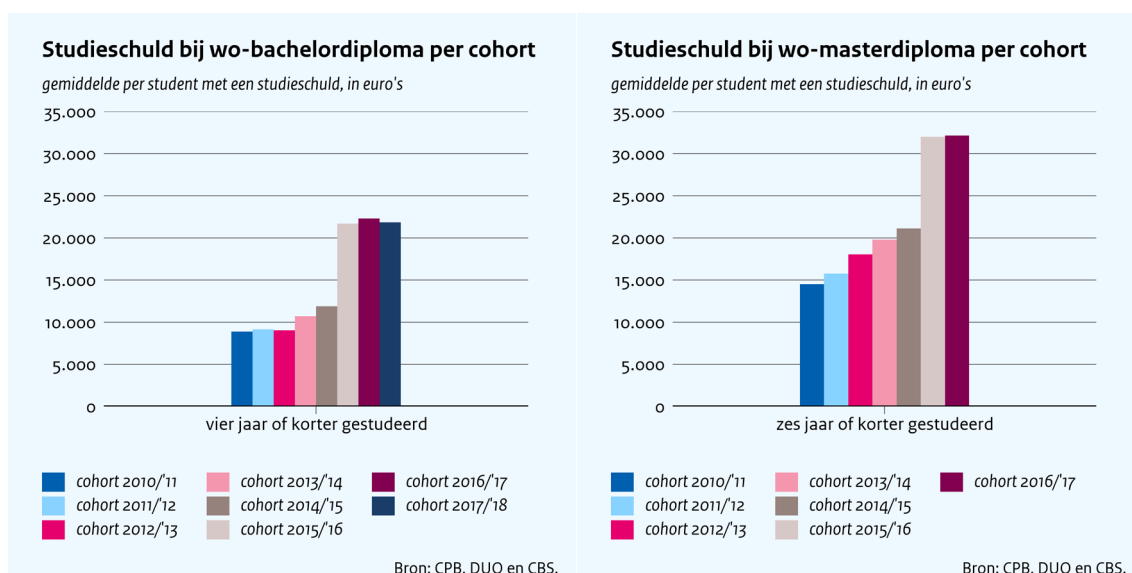
Figuur 3.8 Er is een stijgende trend in het aandeel wo-studenten met een studieschuld

Studenten met een wo-bachelordiploma uit de cohorten 2015/'16 en later die hebben geleend, hebben een hogere studieschuld opgebouwd dan cohorten ervoor. Eerder was al bekend dat studenten meer zijn gaan lenen na de invoering van het leenstelsel (Bolhaar et al., 2020; Van den Broek et al., 2020). Nu wordt ook zichtbaar dat dit heeft geresulteerd in een hogere studieschuld bij het behalen van het diploma. Voor opeenvolgende cohorten van deze studenten is er een stijgende trend in de hoogte van de studieschuld waarneembaar, zoals getoond in figuur 3.9 (links). Er is tevens een trendbreuk zichtbaar tussen cohort 2014/'15 en 2015/'16: waar voor cohort 2014/'15 de gemiddelde studieschuld 11.900 euro was, is dit in 2015/'16 21.700 euro. Dit is een toename van 9800 euro. Deze bedragen zijn berekend voor alle studenten die hebben geleend en vier jaar of korter hebben gestudeerd. De misgelopen basisbeurs telt op tot 4900 euro voor thuiswonende studenten of 13.700 euro voor uitwonende studenten (peildatum 1 september 2015).

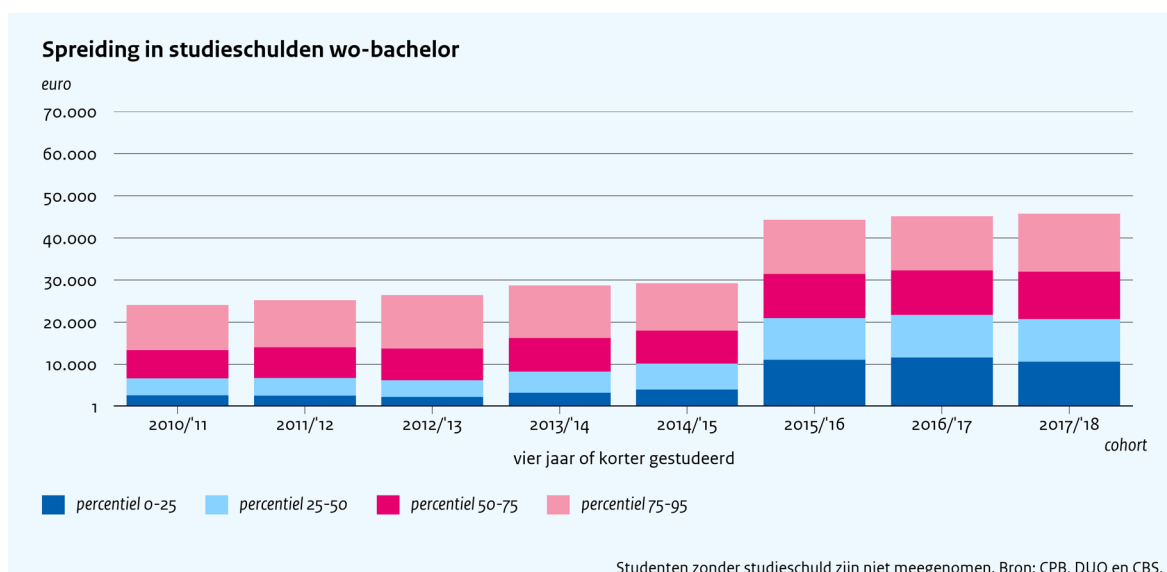
Voor wo-masterstudenten die hebben geleend, is eveneens een stijgende trend in de hoogte van studieschulden voor opeenvolgende cohorten zichtbaar, met een trendbreuk in studiejaar 2015/'16. Figuur 3.9 (rechts) laat zien dat de gemiddelde studieschuld voor cohort 2014/'15 21.100 euro bedroeg en 32.000 euro voor cohort 2015/'16. Deze bedragen zijn berekend voor studenten die hebben geleend en zes jaar of korter hebben gedaan over hun wo-masterdiploma, volgend op een wo-bachelordiploma.

Figuur 3.9 De gemiddelde studieschuld van wo-gediplomeerden die hebben geleend, is toegenomen voor de cohorten na de invoering van het leenstelsel

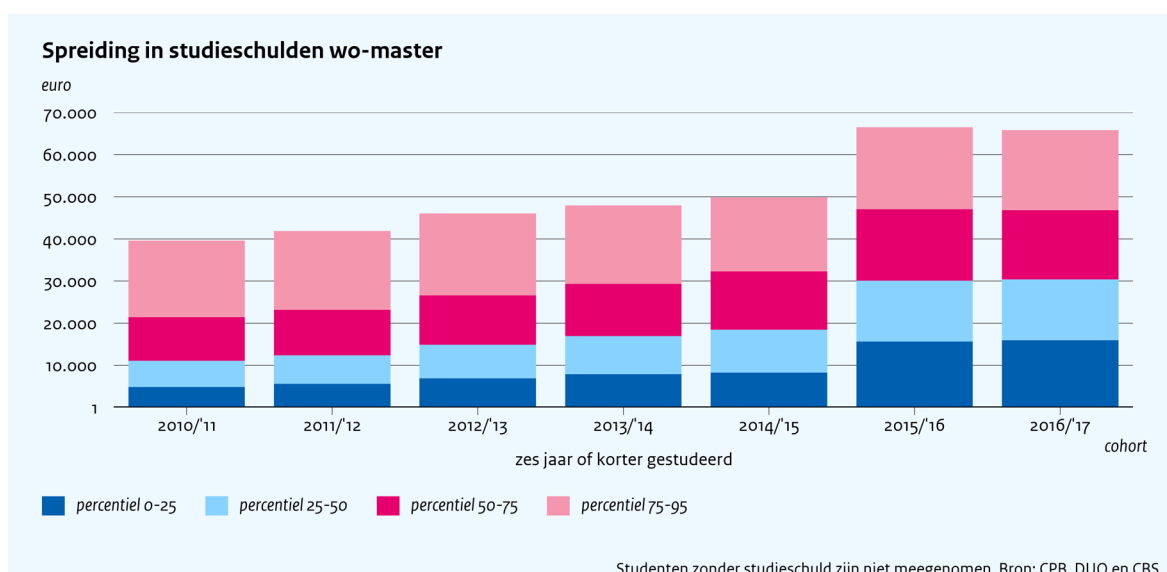

Er is grote variatie in de hoogte van studieschulden van wo-gediplomeerden die een studieschuld hebben opgebouwd. Figuur 3.10 laat de studieschuldpercentielen zien voor wo-bachelorstudenten die vier jaar of korter hebben gestudeerd en hierbij leenden. Zo'n 25% uit cohort 2015/'16 heeft een studieschuld van 27.600 euro of hoger en ook 25% heeft een studieschuld van 11.100 euro of lager. Voor cohort 2014/'15 gaat het om respectievelijk 16.000 en 4000 euro. Figuur 3.11 laat de percentielen zien voor wo-masterstudenten die hebben geleend en hun studie hebben afgerond binnen zes jaar. Hier had 5% van cohort 2014/'15 een studieschuld van 49.800 euro of hoger, terwijl dit bedrag voor cohort 2015/'16 verschoven is naar 66.500 euro of hoger. Voor studenten die er langer dan zes jaar over deden om een diploma te behalen, zijn deze bedragen hoger.

Figuur 3.10 De hoogte van de studieschuld varieert sterk tussen wo-bachelorstudenten die hebben geleend

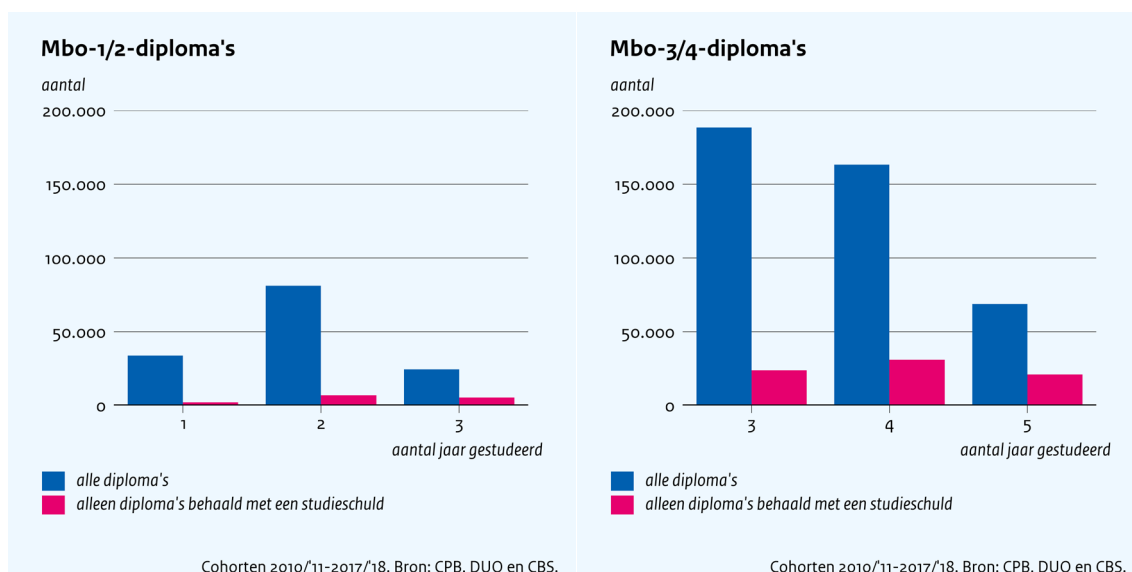
Figuur 3.11 Ook binnen de groep wo-masterstudenten die heeft geleend, is er veel variatie in de hoogte van de studieschuld

3.4 Mbo

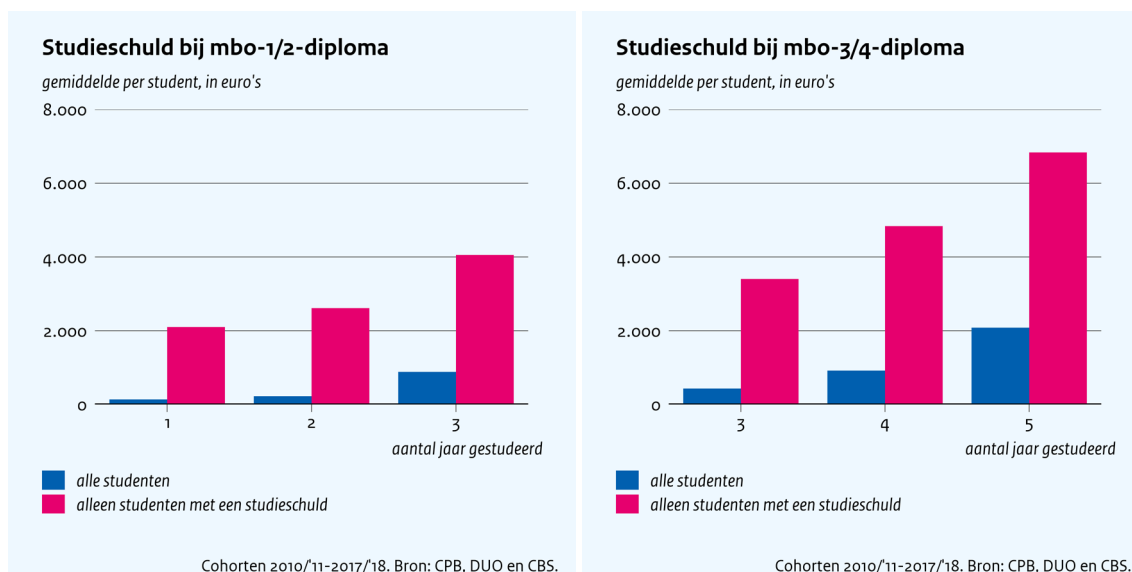
Veruit de meeste mbo-studenten behalen hun diploma zonder studieschuld. Dit blijkt uit figuur 3.12, waarin het totale aantal mbo-diploma's is afgezet tegen het aantal diploma's waaraan een studieschuld is verbonden voor zowel mbo-1/2 (links) als mbo-3/4 (rechts). Deze aantallen zijn bepaald voor de cohorten 2010/11 tot en met 2017/18 samen en voor de drie studie jaren waarin de meeste diploma's zijn behaald. Een mogelijke verklaring waarom weinig mbo-studenten een studieschuld opbouwen, is dat zij pas kunnen lenen vanaf 18 jaar, terwijl ze vaak minderjarig zijn als ze beginnen aan hun opleiding. Bovendien zijn relatief weinig mbo-studenten uitwonend (ABF Research, 2023).

Figuur 3.12 Relatief weinig mbo-studenten hebben een studieschuld opgebouwd bij het behalen van hun mbo-diploma

De studieschulden van mbo-gediplomeerden zijn laag vergeleken met hbo- en wo-gediplomeerden. De gemiddelde studieschuld voor een student na behalen van het diploma voor mbo-1/2 is 100, 200 en 900 euro na respectievelijk één, twee en drie jaar studeren, zoals te zien in figuur 3.13. Deze bedragen zijn berekend inclusief studenten zonder studieschuld en voor de cohorten 2010/11-2017/18 samen. Wanneer we alleen studenten met een studieschuld meenemen, is de gemiddelde studieschuld 2100, 2600 en 4100 euro na respectievelijk één, twee en drie jaar studeren. Voor studenten in mbo-3/4 is de gemiddelde studieschuld hoger: 400, 900 en 2100 euro na respectievelijk drie, vier en vijf jaar studeren. Wanneer we degenen zonder studieschuld buiten beschouwing laten, is de gemiddelde studieschuld respectievelijk 3400, 4800 en 6800 euro na drie, vier en vijf jaar studeren. In het hbo en wo zijn deze bedragen vele malen hoger.

Figuur 3.13 De gemiddelde studieschuld van mbo-studenten neemt toe naarmate ze langer studeren

Het aandeel mbo-gediplomeerden dat geleend heeft, is grofweg gelijk gebleven voor de cohorten 2010/'11 tot en met 2017/'18. Voor mbo-3/4 lag het aandeel studenten met een studieschuld dat vier jaar of korter heeft gestudeerd op ongeveer 12-17% over de jaren, terwijl dit voor studenten van mbo-1/2 die drie jaar of korter hebben gestudeerd op ongeveer 8-11% lag. Voor het mbo is in de gehele periode 2010-2022 de basisbeurs behouden gebleven, waardoor er op basis daarvan geen sprongen te verwachten waren in het aandeel mbo-studenten dat een studieschuld opbouwt. De bijbehorende figuren zijn te vinden in figuur B.1 en B.2 in bijlage B.

De spreiding in studieschulden voor mbo-gediplomeerden die hebben geleend, is nagenoeg onveranderd over de jaren. Een kwart van alle studenten van mbo-3/4 dat heeft geleend en de opleiding heeft afgerond binnen vier jaar, heeft een studieschuld van 6000 euro of hoger. Voor mbo-1/2 ligt dat bedrag op 4000 euro voor degenen die er drie jaar of korter hebben gedaan om hun diploma te halen en hebben geleend. Deze bedragen zijn voor opeenvolgende cohorten ongeveer constant gebleven. De bijbehorende figuren zijn weergegeven in figuur B.3 en B.4 in bijlage B.

4 Samenhang studieschulden met studie- en studentkenmerken

4.1 Afbakening onderzoekspopulatie

Studenten die zijn ingestroomd in de studie jaren 2010/'11 tot en met 2012/'13 nemen we mee bij het in kaart brengen van de samenhang tussen de studieschulden en studie- en studentkenmerken. Deze cohorten kunnen we voor minimaal tien jaar volgen. Deze tijdshorizon is van belang, omdat pas na afloop van de diplomatermijn van tien jaar de definitieve studieschuld kan worden vastgesteld.⁹ Studenten hebben namelijk tot het einde van deze termijn de tijd om een passend diploma te behalen, zodat de prestatiebeurs wordt omgezet in een gift. Lukt dit niet, dan moet in de regel de ontvangen prestatiebeurs worden terugbetaald, inclusief opgebouwde rente. Aangezien we alleen kijken naar de periode voor het leenstelsel waarin de prestatiebeurs ook de basisbeurs omvatte, kan dit tot grote verschillen leiden tussen hbo- en wo-studenten die wel een diploma hebben behaald binnen de diplomatermijn en degenen die dit niet is gelukt.

We laten studenten die wisselen tussen het hbo/wo en het mbo buiten beschouwing. De reden hiervoor is dat in het mbo en hbo/wo aparte diplomatermijnen gelden. Voor deze groep studenten kan dus niet altijd worden vastgesteld of een passend diploma is behaald binnen de diplomatermijn van tien jaar. Zo kan een student die na het mbo doorstroomt naar het hbo vaak niet voor de volledige diplomatermijn in het hbo worden gevolgd vanwege de beperkte tijdshorizon van de beschikbare gegevens. Verder volgt dit hoofdstuk grotendeels dezelfde eisen qua opleiding, leeftijd en nationaliteit als hoofdstuk 3. Het enige verschil is dat we qua opleiding nu wel studenten meenemen die deels een bbl- of deeltijdopleiding hebben gevolgd.

De basisbeurs, aanvullende beurslening en het collegegeldkrediet, allemaal exclusief de rente, worden meegenomen in het bepalen van de hoogte van de studieschuld. De prestatiebeurs wordt meegeteld bij de studieschuld als er geen diploma wordt behaald binnen de diplomatermijn. Dit betreft in dit onderzoek de basisbeurs en aanvullende beurs, voor zover een student er recht op had. Het reisproduct nemen we niet mee, omdat gegevens hierover ontbreken. Afhankelijk van hoeveel maanden studenten hiervan gebruik hebben gemaakt, kan hun werkelijke schuld enkele duizenden euro's hoger zijn.¹⁰

De mogelijke verschillen in de hoogte van de studieschuld die zijn uitgesplitst naar studie- en studentkenmerken tonen geen causale verbanden aan. We laten dus de samenhang zien, maar tonen geen oorzaak-gevolgrelatie aan. Dit onderscheid is van belang, omdat verschillen in kenmerken door verscheidene factoren kunnen worden gedreven. Ter illustratie: als de gemiddelde studieschuld in een bepaalde stad hoger is dan in een andere stad, dan zou dit niet alleen door leefomstandigheden in de stad zelf kunnen komen, maar ook door het aandeel studenten dat uitwonend is of het soort opleidingen dat wordt aangeboden.

⁹ Voor mbo-1/2 geldt er geen diplomatermijn en is de ontvangen studiefinanciering altijd een gift.

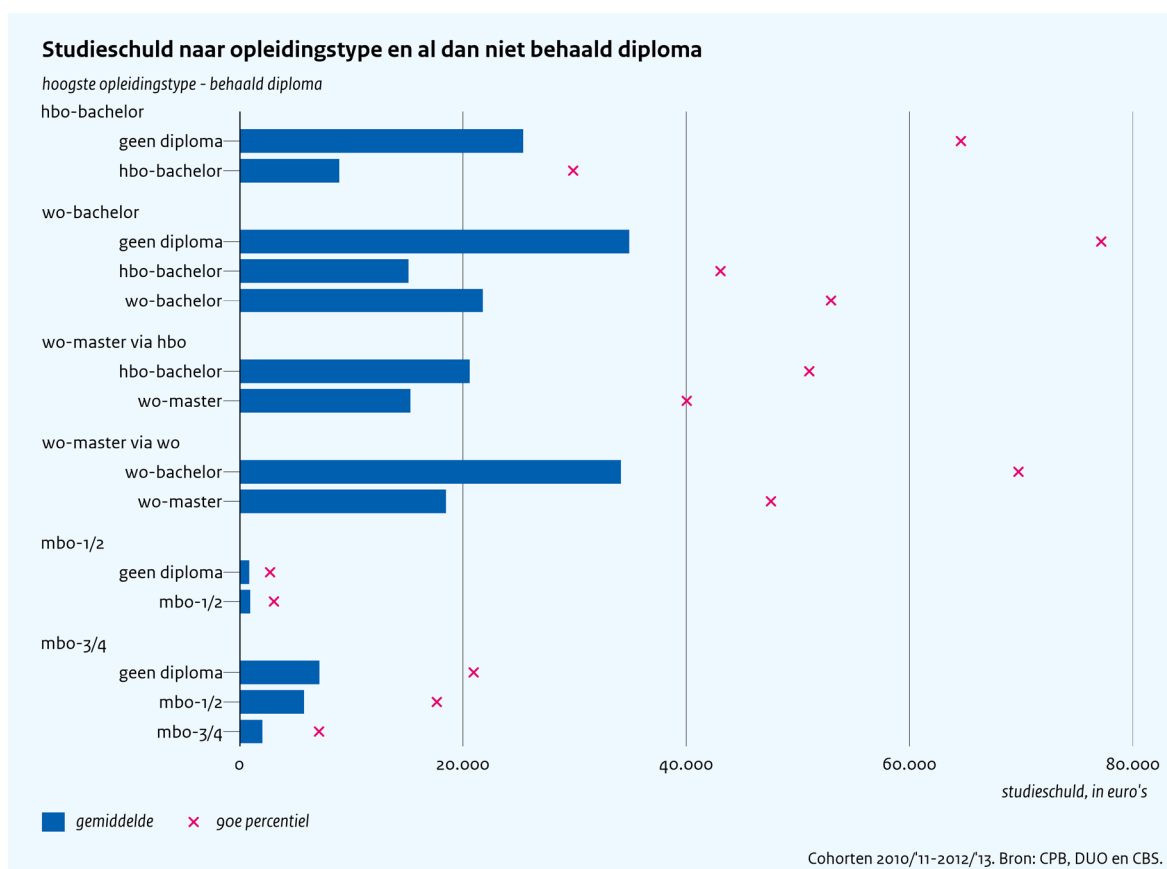
¹⁰ Studenten hebben tijdens de nominale studieduur plus een extra jaar recht op het reisproduct, met een nominale waarde van ongeveer 100 euro per maand.

4.2 Samenhang met opleidingsinschrijving en behaald diploma

Studenten die geen diploma behalen, hebben aanzienlijk hogere studieschulden dan studenten die dat wel doen. Dit blijkt uit figuur 4.1, waarin de gemiddelde studieschuld en de grens van het 90^e percentiel (dus 10% van de studenten heeft een hogere schuld) zijn weergegeven voor de hoogste opleidingsinschrijving en behaald diploma. Alle studenten, dus ook degenen zonder studieschuld, zijn in deze figuur meegenomen. Met name onder hbo- en wo-bachelorstudenten hangt het niet-behalen van een diploma samen met een relatief hoge studieschuld. Zo is de studieschuld van studenten die voor een wo-bachelorstudie stonden ingeschreven maar helemaal geen diploma hebben behaald zo'n 13.100 euro hoger dan voor dezelfde groep die wel een wo-bachelordiploma heeft behaald (34.900 versus 21.800 euro). Voor studenten die ingeschreven stonden voor een hbo-bachelor is het verschil nog groter: een 16.500 euro hogere gemiddelde studieschuld zonder enig behaald diploma dan met een behaald hbo-diploma (25.400 versus 8900 euro). Voor studenten die doorstromen vanuit een wo-bachelor is het verschil in de gemiddelde studieschuld groot tussen de groep die wel en niet de wo-master uiteindelijk afrondt: 15.700 euro. Naast de gemiddelde studieschuld zijn ook de uitschieters in de studieschulden hoger: voor 10% van de wo-bachelorstudenten zonder diploma is de studieschuld 77.000 euro of hoger en voor hbo-bachelorstudenten ligt dit bedrag op 64.600 euro of hoger.

Deze hogere studieschulden komen deels doordat de ontvangen prestatiebeurs niet wordt omgezet in een gift als een student geen diploma behaalt binnen de diplomatermijn. Hierbij moet worden opgemerkt dat binnen elke opleidingsinschrijving de groep studenten die wel een diploma behaalt vele malen groter is dan de groep studenten die helemaal geen diploma behaalt (zie figuur B.5 in bijlage B).

Figuur 4.1 Het behalen van een diploma hangt samen met een lagere studieschuld

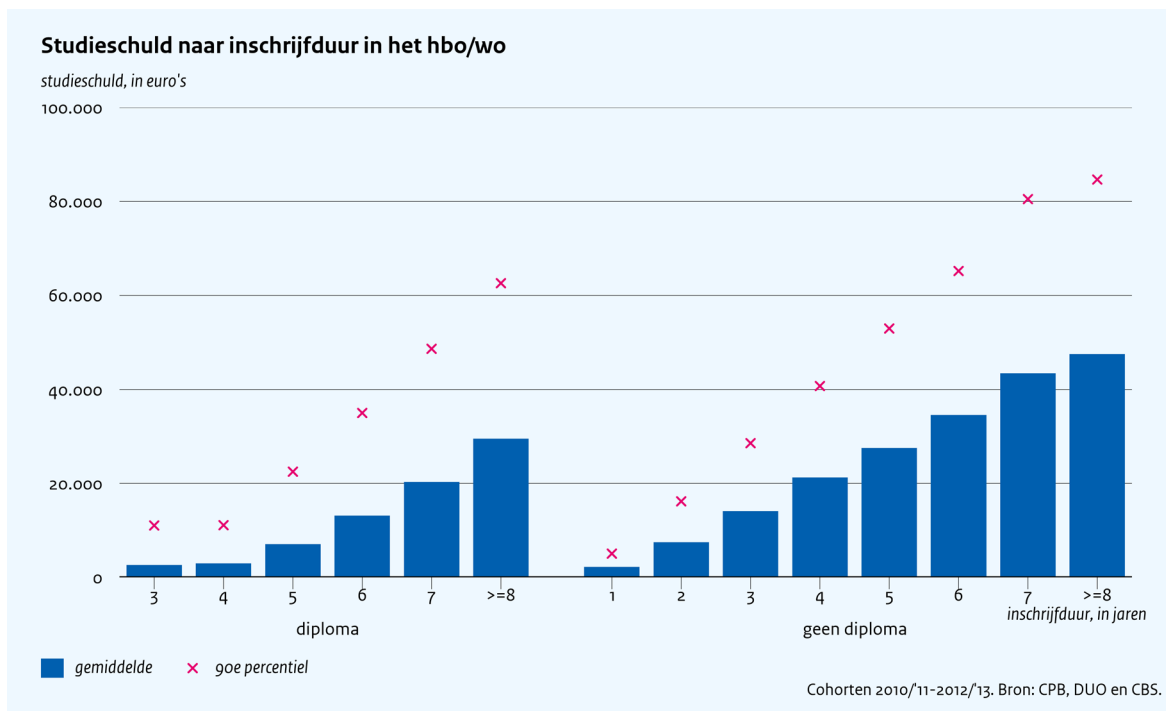
4.3 Samenhang met inschrijfduur

Studenten die geen diploma behalen en lang doorstuderen hebben doorgaans de hoogste studieschuld.

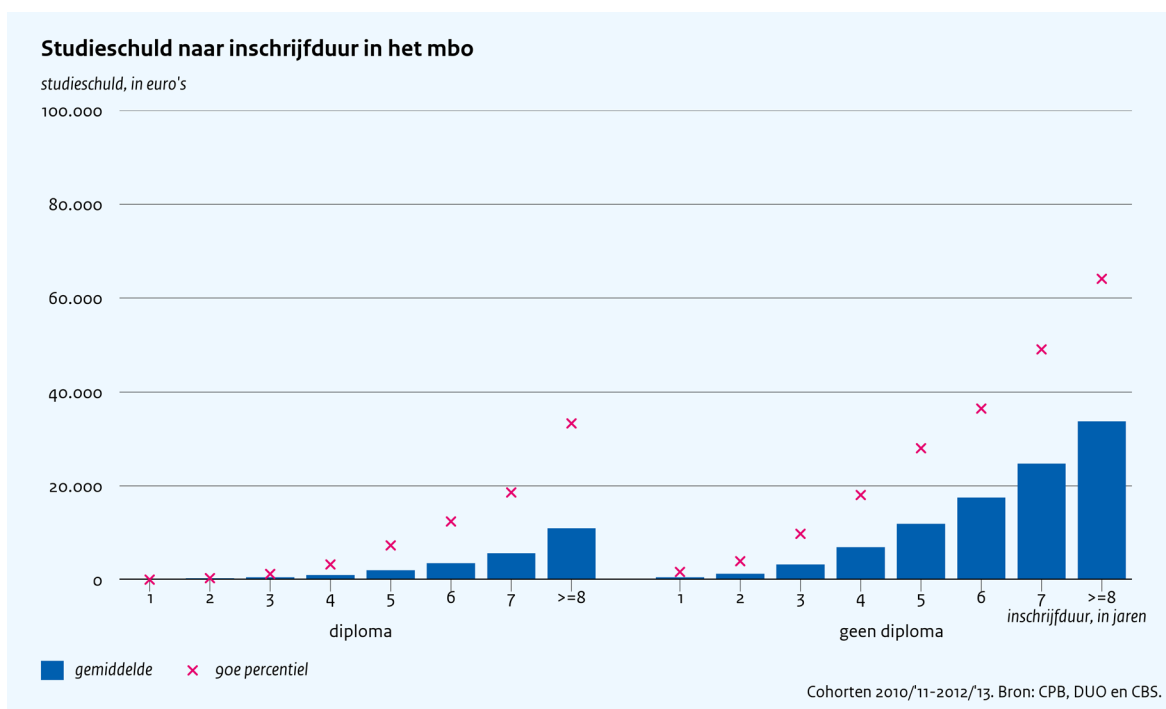
Figuur 4.2 toont de gemiddelde studieschuld en het 90e percentiel van de studieschuld uitgesplitst naar inschrijfduur in jaren voor studenten die wel of niet minimaal één diploma behalen in het hbo en wo.¹¹ Figuur 4.3 toont hetzelfde voor het mbo. Voor alle opleidingstypes loopt de gemiddelde studieschuld snel op naarmate studenten langer ingeschreven staan. Dit geldt zowel voor studenten met als zonder diploma. Van de studenten die enkel in het hbo/wo ingeschreven stonden, behaalt 13,5% geen diploma binnen tien jaar na de eerste inschrijving. Onder deze groep studenten die tevens acht jaar of langer jaar ingeschreven stonden, bedraagt de gemiddelde studieschuld 47.500 euro. Verder heeft 10% van deze langstuderende hbo'ers en wo'ers zonder diploma een studieschuld van meer dan 84.600 euro. Ook in het mbo kan de studieschuld hoog oplopen naarmate studenten langer studeren. De gemiddelde studieschuld onder mbo-studenten zonder diploma die acht jaar of langer ingeschreven stonden, bedraagt 33.800 euro. Van deze groep studenten heeft 10% een studieschuld van 64.000 euro of meer.

¹¹ Voor studenten in het hbo en wo vallen degenen die doorstromen vanuit een bacheloropleiding naar een master maar deze vervolgens niet afronden in de 'wel een diploma'-groep. Deze studenten hebben immers een bacheloropleiding afgerond.

Figuur 4.2 Hbo- en wo-studenten die geen diploma behalen en lang ingeschreven staan, hebben de hoogste studieschulden

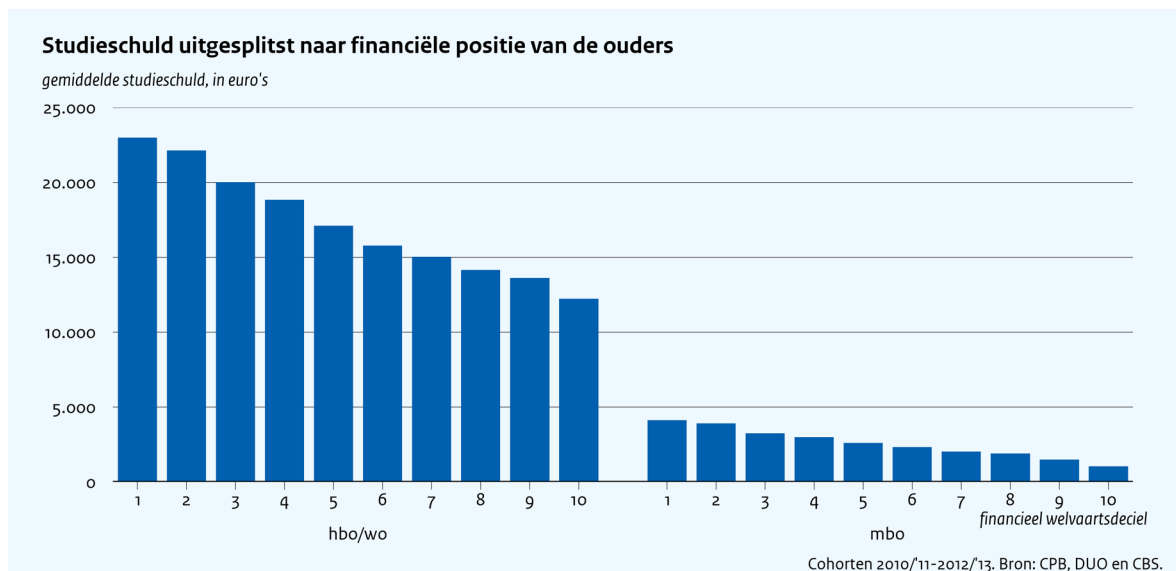
Figuur 4.3 Ook mbo-studenten die geen diploma behalen en lang ingeschreven staan, hebben gemiddeld genomen de hoogste studieschulden

4.4 Samenhang met financiële positie ouders

Een hoger financieel welvaartsniveau van de ouders hangt samen met een lagere studieschuld. Dit blijkt uit figuur 4.4, waarin de gemiddelde studieschuld is uitgesplitst naar financiële welvaartsdecielen van het ouderlijk huishouden voor het hbo/wo en mbo. Het financieel welvaartsniveau volgt de definitie van het CBS en is gebaseerd op zowel het gestandaardiseerd inkomen als het vermogen (CBS, 2024). Tot welk financieel welvaartsdeciel een huishouden behoort, wordt bepaald aan de hand van de rangschikking van alle huishoudens in Nederland in een kalenderjaar.¹² Voor dit onderzoek kijken we naar het financieel welvaartsniveau van het ouderlijk huishouden in het jaar dat een student zich voor het eerst inschrijft voor een mbo-, hbo- of wo-opleiding. Voor alle opleidingstypes geldt dat studenten van wie de ouders tot huishoudens behoren met de 10% laagste financiële welvaart gemiddeld genomen de hoogste studieschuld hebben. Zo hebben hbo- en wo-studenten met de 10% minst financieel welvarende ouders een gemiddelde studieschuld die 10.800 euro hoger is dan van studenten met de 10% meest financieel welvarende ouders. In het mbo is dit verschil 3100 euro.

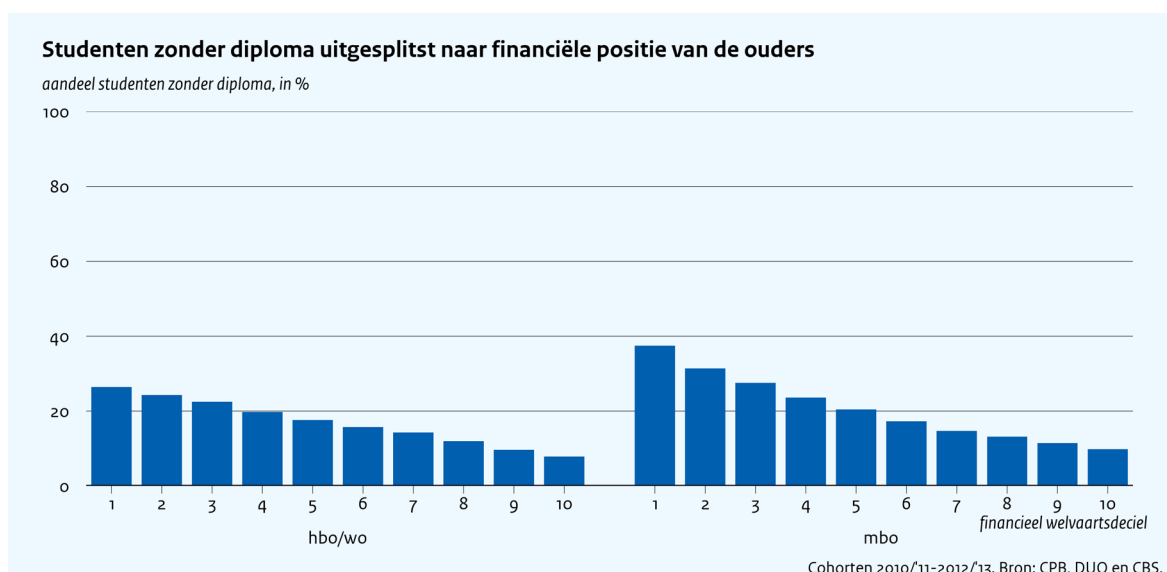
Figuur 4.4 Hoe financieel welvarender het ouderlijk huishouden, hoe lager de studieschuld

Voor een deel kunnen verschillen in de hoogte van de studieschuld naar ouderlijk financieel welvaartsdeciel in het hbo en wo worden verklaard door het aandeel studenten dat een diploma behaalt. Figuur 4.5 toont het aandeel hbo- en wo-studenten dat ten minste één diploma heeft behaald binnen tien jaar na eerste inschrijving, uitgesplitst naar het financieel welvaartsdeciel van het ouderlijk huishouden. Ongeveer een op de vier studenten uit een huishouden in het laagste financieel welvaartsdeciel behaalt geen diploma, terwijl dit een op de dertien is voor studenten uit het hoogste financieel welvaartsdeciel. Hoewel studenten met financieel minder welvarende ouders vaker een aanvullende beurs ontvangen, kan deze vorm van studiefinanciering ook juist de studieschuld verhogen als geen diploma wordt behaald binnen de diplomatermijn.

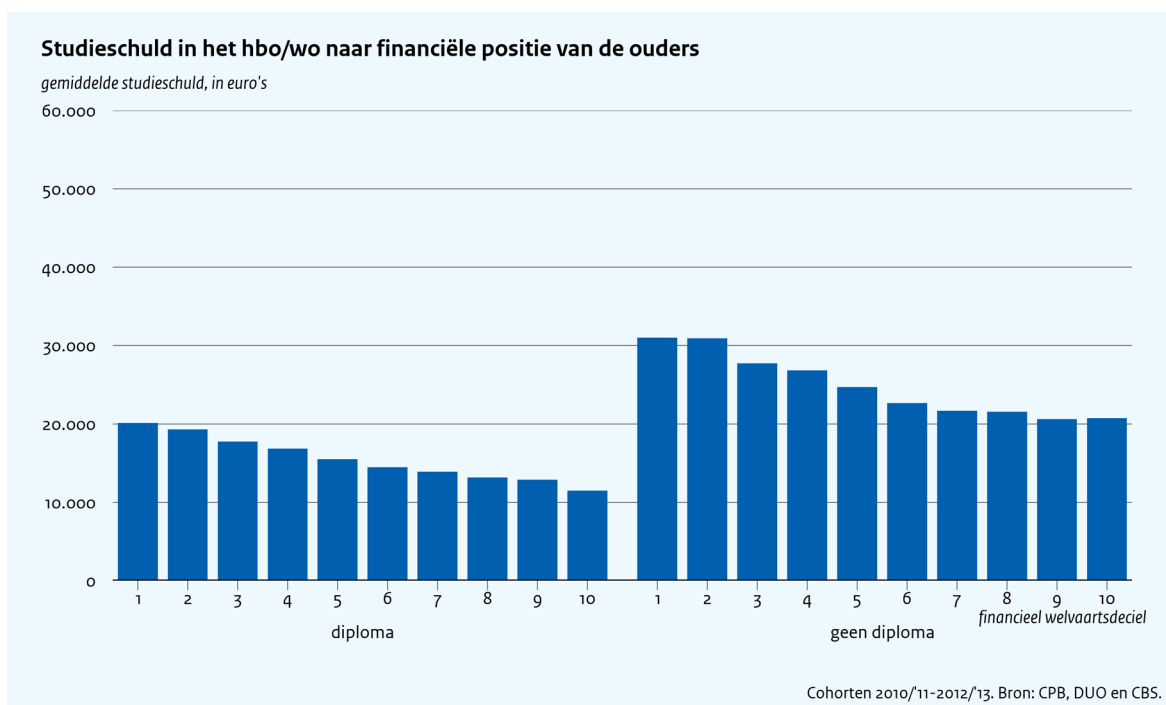
¹² De welvaartsdecielen zijn gebaseerd op alle Nederlandse huishoudens in een kalenderjaar. Daardoor is het aantal studenten binnen een opleidingstype niet gelijk tussen welvaartsdecielen. Zo volgen studenten met minder welvarende ouders relatief vaker een mbo-opleiding, terwijl studenten met meer welvarende ouders relatief vaker een hbo- of wo-opleiding volgen (zie figuur B.6 in bijlage B).

Figuur 4.5 Hoe financieel welvarender het ouderlijk huishouden, hoe minder vaak geen diploma wordt behaald

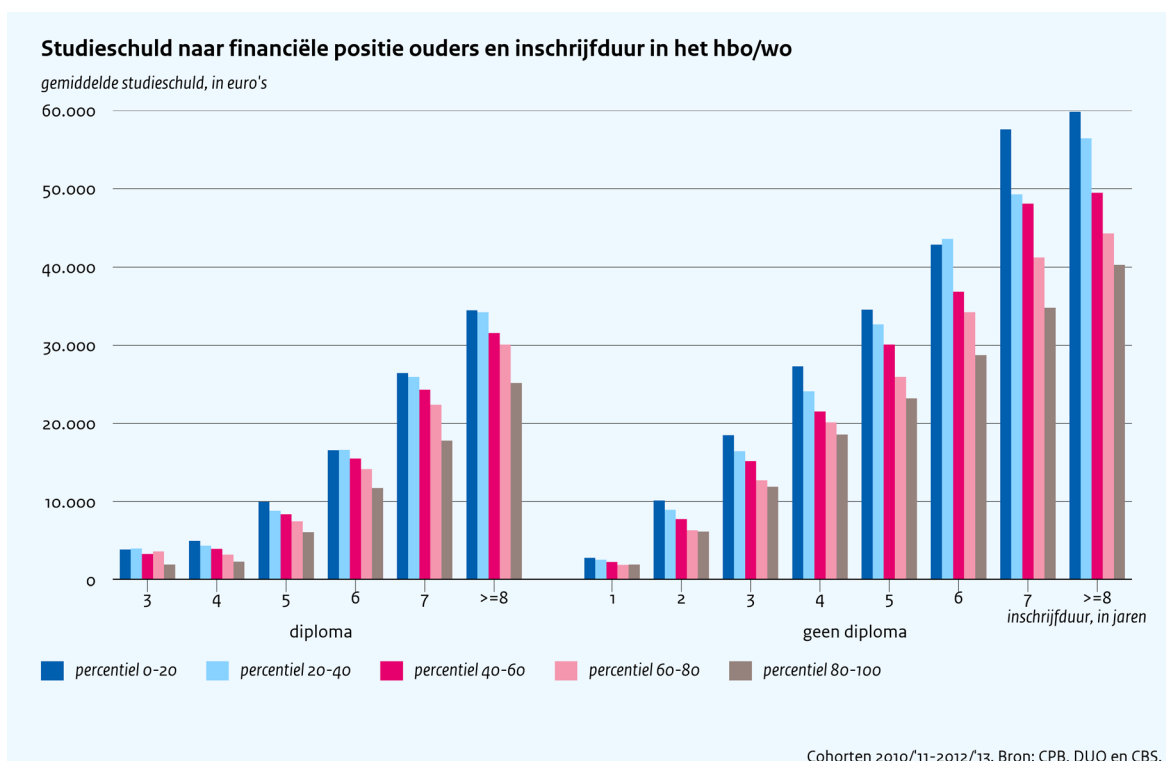
Ook als rekening wordt gehouden met het behalen van een diploma, blijven er verschillen bestaan in de gemiddelde studieschuld uitgesplitst naar ouderlijk financieel welvaartsniveau. Figuur 4.6 toont voor zowel de groep die ten minste één diploma heeft behaald als de groep die geen diploma heeft behaald in het hbo/wo een negatieve samenhang tussen de hoogte van de studieschuld en het ouderlijk financieel welvaartsdecil. Een ongeveer vergelijkbaar patroon – maar met een minder negatieve samenhang voor studenten zonder diploma – is zichtbaar voor het mbo (zie figuur B.7 in bijlage B). Voor het hbo en wo is binnen de groep die een diploma heeft behaald het verschil in de gemiddelde studieschuld 8600 euro voor studenten van wie de ouders tot het hoogste en laagste financieel welvaartsdecil behoren. Voor de groep studenten die geen diploma behaalt is dit verschil groter: 10.200 euro. Hierbij moet worden opgemerkt dat de verschillen in de inschrijfduur tussen studenten uit verschillende ouderlijke financiële welvaartsdecilen beperkt zijn, en dus de uiteenlopende hoogte van de studieschuld niet verklaren.

Figuur 4.6 Binnen de groepen met hbo- en wo-studenten die wel en geen diploma behalen, blijven er verschillen in de gemiddelde studieschuld bestaan uitgesplitst naar de financiële positie van ouders

De verschillen in de hoogte van de studieschuld naar ouderlijk financieel welvaartsniveau nemen toe naarmate studenten langer studeren. Figuur 4.7 toont de gemiddelde studieschuld naar inschrijfduur en ouderlijk financieel welvaartskwintiel voor het hbo en wo. Naarmate studenten langer ingeschreven staan, nemen de verschillen in absolute zin toe wat betreft de gemiddelde studieschuld tussen studenten uit het laagste en hoogste ouderlijk financieel welvaartskwintiel. Dit geldt zowel voor de groep die minimaal één diploma heeft behaald als de groep die geen diploma heeft behaald. Dit patroon is ook zichtbaar voor het mbo (zie figuur B.8 in bijlage B). Het verschil tussen het hoogste en laagste welvaartskwintiel voor de groep hbo-/wo-studenten die geen diploma heeft behaald in acht tot tien jaar is groter ten opzichte van de groep die wel een diploma heeft behaald: 19.500 euro (geen diploma) versus 9300 euro (diploma). Voor het mbo bedraagt dit verschil 19.900 euro (geen diploma) tegenover 12.600 euro (diploma).

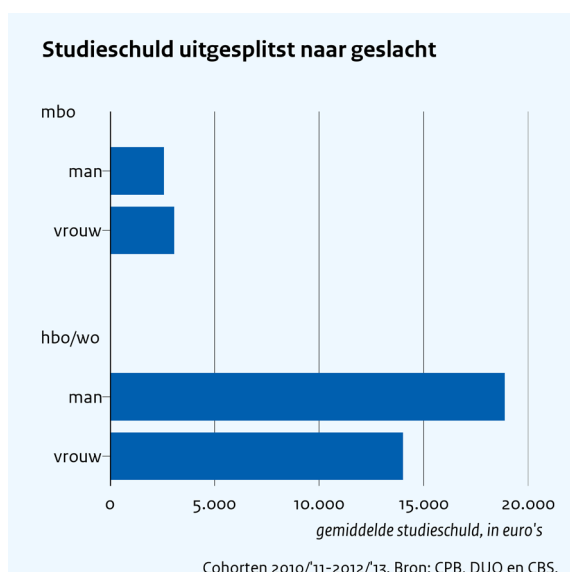
Figuur 4.7 Hoe langer hbo- en wo-studenten studeren, hoe groter de verschillen in de hoogste van de studieschuld uitgesplitst naar financiële positie van de ouders

4.5 Samenhang met geslacht, migratieachtergrond, woongemeente en studierichting

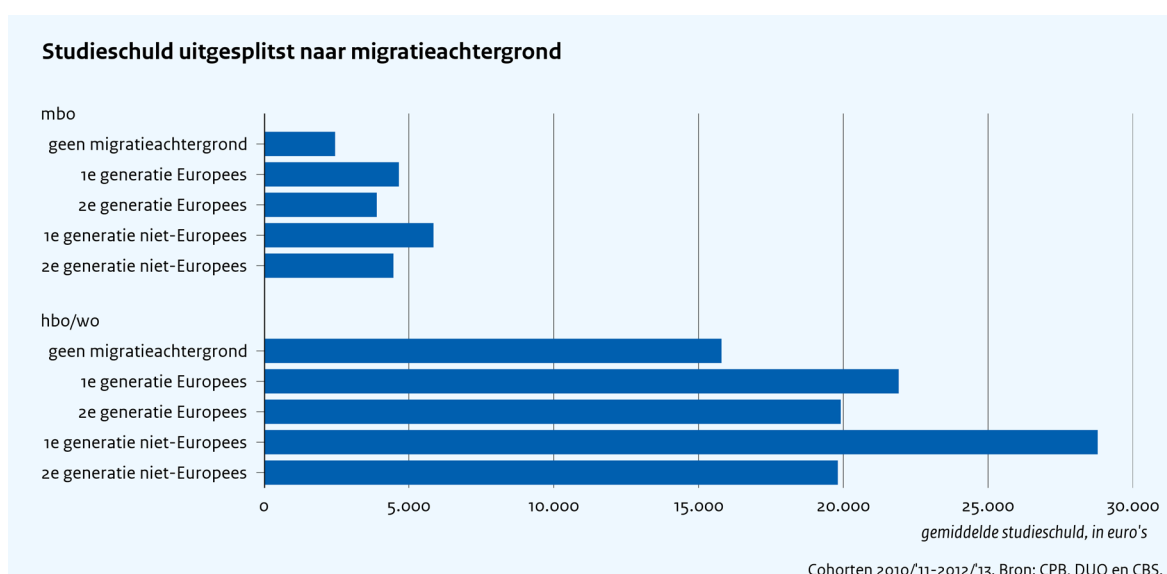
In het mbo hebben vrouwen hogere studieschulden dan mannen; in het hbo/wo is het andersom. Dit blijkt uit figuur 4.8, waarin de gemiddelde studieschuld van mannen en vrouwen is weergegeven voor het mbo en hbo/wo. De gemiddelde studieschuld van vrouwen die alleen in het mbo ingeschreven hebben gestaan is 19% hoger dan die van mannen die alleen in het mbo ingeschreven hebben gestaan. Voor vrouwen die enkel in het hbo/wo ingeschreven hebben gestaan is de gemiddelde studieschuld 26% lager dan die van mannen. Aan deze verschillen kunnen diverse oorzaken ten grondslag liggen. Zo kan de studiekeuze met daarbij behorende studieduur een rol spelen (bijvoorbeeld dat mannen vaker een technische studie kiezen, die over het algemeen langer duurt), maar ook het aandeel studenten dat nog thuis woont of het studietempo.

Figuur 4.8 De studieschulden in het mbo zijn hoger voor vrouwen dan mannen; in het hbo/wo is het andersom

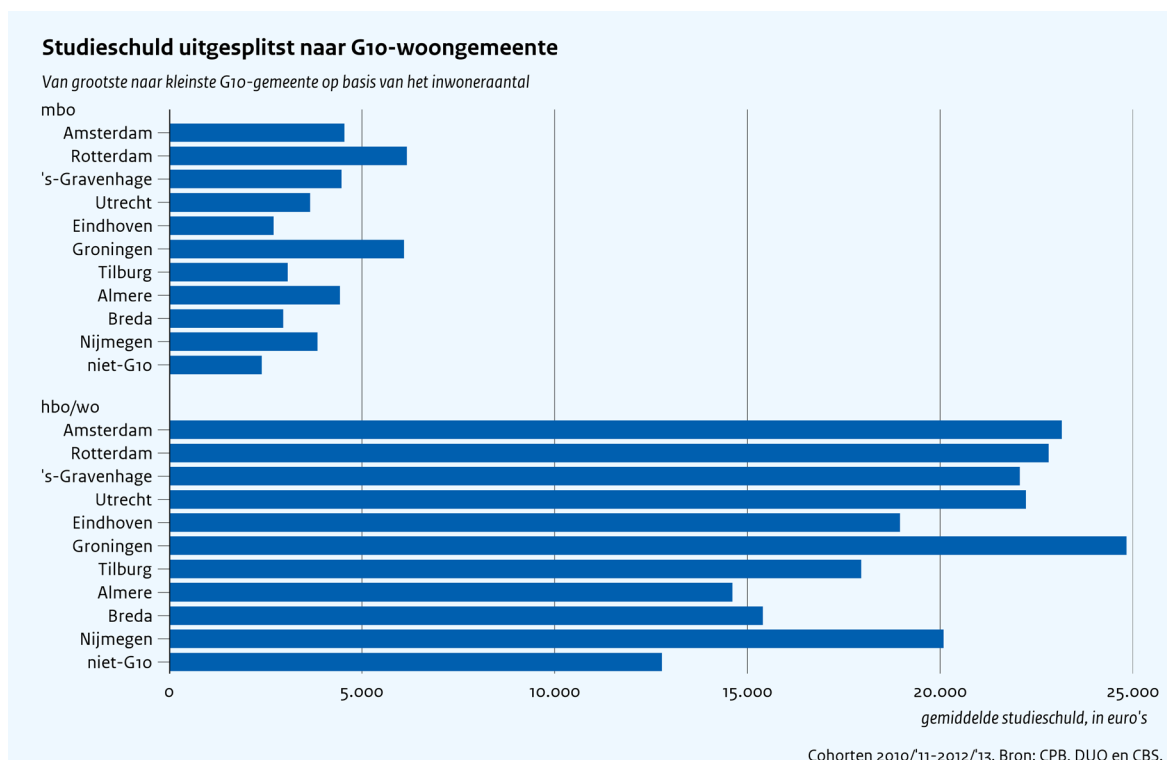
In (Caribisch) Nederland geboren studenten met in Nederland geboren ouders hebben gemiddeld genomen de laagste studieschulden. Dit blijkt uit figuur 4.9, waarin de gemiddelde studieschuld wordt getoond voor vijf migratieachtergronden in zowel het mbo als het hbo/wo. Hierbij geeft de eerste generatie aan waar de student zelf is geboren, terwijl de tweede generatie aangeeft dat een student zelf in (Caribisch) Nederland is geboren, maar minimaal één ouder afkomstig is uit een ander land. Gemiddeld genomen hebben studenten zonder migratieachtergrond de laagste studieschulden. Deze studenten vormen veruit de grootste groep: 84% van alle studenten in het mbo en 92% in het hbo/wo. Van de studenten met een migratieachtergrond hebben studenten die zelf buiten Europa geboren zijn gemiddeld genomen de hoogste studieschulden. Deze groep is naar verhouding echter klein: in het mbo gaat dit om 3% van de studenten; in het hbo/wo om 2%. Ook hier kunnen de verschillen in de hoogte van de studieschuld tussen groepen studenten deels samenhangen met andere verschillen tussen deze groepen, bijvoorbeeld het ouderlijk financieel welvaartsniveau.

Figuur 4.9 Gemiddeld genomen hebben studenten zonder migratieachtergrond de laagste studieschulden

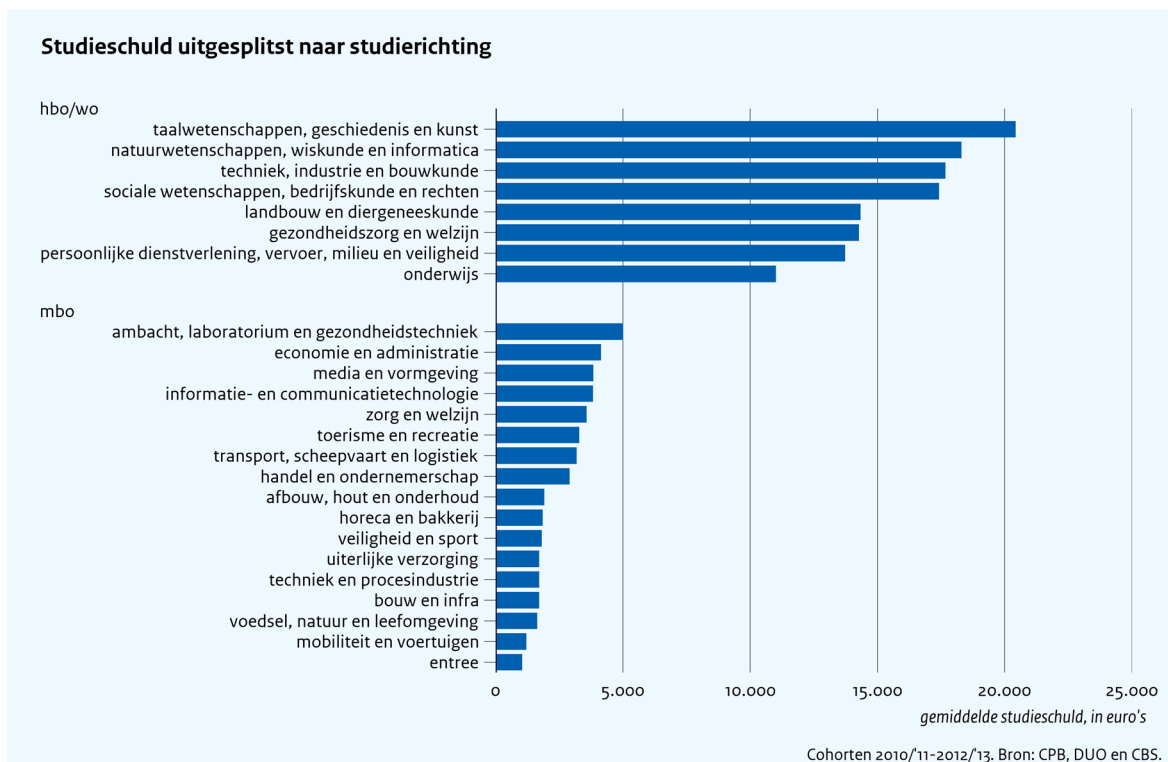
De studieschulden zijn hoger in de tien grootste gemeenten van Nederland dan in niet-G10-gemeenten. Dit volgt uit figuur 4.10, waarin de gemiddelde studieschulden te zien zijn voor de tien grootste gemeenten van Nederland op basis van het inwoneraantal. In deze figuur is gekeken naar de woongemeente van studenten tijdens de studietijd, niet naar de gemeente van de onderwijsinstelling. In het hbo/wo heeft de groep studenten uit de stad Groningen gemiddeld genomen de hoogste studieschuld, voor het mbo is dit Rotterdam. Hierbij kan het aandeel studenten dat uitwonend is een mogelijke verklaring zijn.

Figuur 4.10 In de G10-gemeenten zijn de studieschulden hoger dan in niet-G10-gemeenten

Hbo- en wo-studies op het gebied van taalwetenschappen, geschiedenis en kunst, en mbo-opleidingen op het gebied van ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek gaan gepaard met de hoogste studieschulden. Figuur 4.11 laat de gemiddelde studieschuld zien voor veelvoorkomende studierichtingen in het hbo/wo en mbo. Op de tweede plek met de hoogste studieschulden in het hbo/wo staan studies in de richting van natuurwetenschappen, wiskunde en informatica. De laagste studieschulden voor het hbo/wo zijn in de richting van het onderwijs. Voor het mbo zijn de laagste studieschulden in de entreeopleiding (mbo-1).

Figuur 4.11 De gemiddelde studieschuld varieert op basis van de studierichting

5 Literatuurstudie

In dit hoofdstuk beschrijven we de economische literatuur over de causale effecten van studieschulden op ontwikkelingen in het leven na de studietijd. Veel studies laten zien hoe een studieschuld *samenhangt* met ontwikkelingen in het latere leven, zoals de hoogte van het inkomen. Maar dit betekent niet automatisch dat dergelijke ontwikkelingen ook worden *veroorzaakt* door een studieschuld. Studies met een causale invalshoek zijn daarom van belang om er zeker van te zijn dat er sprake is van een oorzaak-gevolgrelatie. Verder is het uitgangspunt van onze literatuurstudie het effect van een studieschuld op gebeurtenissen in het leven *na* de studietijd. Literatuur die kijkt naar de gevolgen van studieschulden op het leven *tijdens* het studeren nemen we dus niet mee. Tot slot kijken we niet alleen naar financieel-economische ontwikkelingen in het leven, maar hanteren we een zo breed mogelijk perspectief. Het zoekproces naar geschikte literatuur is in detail omschreven in bijlage C.

De laatste tien jaar verschijnen steeds meer causale studies over de effecten van studieschulden op het latere leven, maar toch zijn de inzichten nog beperkt en alleen afkomstig uit de Verenigde Staten (VS). Het onderwijssysteem met bijbehorend studiefinancieringsstelsel in de VS is anders ingericht dan in Nederland. Hierdoor zijn de inzichten uit de studies, die we in dit hoofdstuk beschrijven, vaak niet goed te vertalen naar de Nederlandse situatie. Daarnaast kijken veel studies maar enkele jaren na de studietijd vooruit, terwijl veel studieschulden nog niet zijn afgelost binnen die periode (Scheer & Visser, 2020). Het effect van studieschuld op de lange termijn is dus grotendeels niet onderzocht. Tot slot focussen de meeste studies zich op vrij kleine groepen studenten en specifieke opleidingsrichtingen en -instellingen. Een aandachtspunt hierbij is dat de onderzochte groepen dan mogelijk niet representatief zijn voor de bredere studentpopulatie.

Het in de literatuur gevonden causale effect van een studieschuld op het inkomen aan het begin van de carrière varieert van nul tot positief. Zhang (2013) concludeert dat het hebben van een studieschuld geen effect heeft op het inkomen vlak na het afstuderen ('nuleffect'). Uit onderzoek van Goodman et al. (2021) blijkt daarnaast dat hogere leenlimieten en navenant hoger geleende bedragen geen invloed hebben op het salaris op 30-jarige leeftijd. Sommige studies tonen echter aan dat studieschulden resulteren in hogere inkomens ('positief effect'). Zo concluderen Rothstein en Rouse (2011) dat het hebben van een studieschuld ertoe leidt dat net afgestudeerden laagbetaalde banen vermijden en in plaats daarvan kiezen voor beter betaalde banen. Black et al. (2023) stellen daarnaast vast dat studenten die meer hebben geleend vanwege hogere leenlimieten, gemiddeld genomen een hoger inkomen hebben tien jaar na het moment dat ze zijn begonnen met lenen. Ten slotte vinden Gervais en Ziebarth (2019) geen bewijs voor een negatief effect van studieschulden op het inkomen vier en tien jaar na afstuderen. Hun resultaten laten een positief effect zien, alhoewel deze resultaten niet altijd statistisch significant zijn.

De literatuur geeft een gemengd beeld van het causale effect van een studieschuld op eigenwoningbezit. Opgebouwde studieschulden kunnen mensen ervan weerhouden om een huis te kopen, bijvoorbeeld doordat ze minder kunnen lenen of doordat terugbetaalverplichtingen het besteedbare inkomen drukken. In de literatuur zijn er studies die in deze richting wijzen, maar ook studies die in tegengestelde richting wijzen of juist geen effect vinden van een studieschuld op eigenwoningbezit. Zo stellen Mezza et al. (2020) en Bleemer et al. (2021) dat hogere studieschulden leiden tot een kleinere kans op eigenwoningbezit vijf jaar na de studietijd, terwijl Goodman et al. (2021) tegenovergestelde resultaten hebben. Black et al. (2023) concluderen in hun studie dat er geen bewijs is dat hogere studieschulden (door hogere leennormen) van invloed zijn op woningbezit. Tot slot vinden Zhang (2013) en Velez et al. (2019) geen statistisch significant effect van studieschuld op woningbezit.

Een studieschuld lijkt afgestudeerden te verhinderen om na de studietijd een bedrijf te beginnen, maar het bewijs is nog schaars. Krishnan en Wang (2019) laten zien dat een studieschuld negatief correleert met de kans om een bedrijf te starten. Ze onderbouwen deze relatie causaal aan de hand van twee quasi-experimenten. Ze beargumenteren daarbij dat een studieschuld het ondernemerschap belemmert doordat potentiële negatieve bedrijfsresultaten de financiële positie van het individu kunnen verergeren. Het is echter nog te vroeg om een stellige conclusie te trekken, omdat andere causale studies op dit gebied ontbreken.

Er zijn geen eenduidige resultaten of studieschulden invloed hebben op het tijdstip van trouwen en het krijgen van kinderen. Velez et al. (2019) tonen aan dat het hebben van meer studieschulden, de timing van het huwelijk en het krijgen van kinderen vier jaar na het afstuderen beïnvloedt. Ze beargumenteren hierbij dat een hogere schuld ervoor kan zorgen dat het huwelijk wordt uitgesteld, mogelijk omdat er meer tijd nodig is om te sparen voor een bruiloft of omdat mensen aarzelen om te trouwen met partners met schulden. Bovendien kan een schuld ertoe leiden dat afgestudeerden het krijgen van kinderen uitstellen vanwege de kosten die gepaard gaan met het opvoeden van kinderen. Goodman et al. (2021) vinden juist tegenovergestelde resultaten: studenten die vanwege hogere leenlimieten meer hebben geleend, zijn vaker getrouwd en hebben vaker kinderen in de leeftijd richting de 30 jaar. Tot slot concludeert Zhang (2013) dat een studieschuld geen effect heeft op de beslissing om te trouwen in de jaren na het behalen van een diploma.

Referenties

- ABF Research. (2023). *Landelijke monitor studentenhuisvesting 2023*. Geraadpleegd op 7 augustus 2024, van <https://www.kences.nl/wp-content/uploads/2023/09/20230907-Kences-Landelijke-monitor-studentenhuisvesting-2023.pdf>
- Black, S. E., Denning, J. T., Dettling, L. J., Goodman, S., & Turner, L. J. (2023). Taking it to the limit: Effects of increased student loan availability on attainment, earnings, and financial well-being. *American Economic Review*, 113(12), 3357-3400. <https://doi.org/10.1257/aer.20210926>
- Bleemer, Z., Brown, M., Lee, D., Strair, K., & Van der Klaauw, W. (2021). Echoes of rising tuition in students' borrowing, educational attainment, and homeownership in post-recession America. *Journal of Urban Economics*, 122, 103298. <https://doi.org/10.1016/j.jue.2020.103298>
- Bolhaar, J., Kuijpers, S., & Zumbuehl, M. (2020). *Effect Wet Studievoorschot op toegankelijkheid en leengedrag* (CPB Policy Brief). Centraal Planbureau.
- CBS. (2023a, 10 oktober). *Studieschuld opgelopen tot 28 miljard euro*. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 9 augustus 2024, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/41/studieschuld-opgelopen-tot-28-miljard-euro>
- CBS. (2023b, 5 januari). *Grootste cao-loonstijging in veertien jaar, maar inflatie stijgt harder*. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 6 augustus 2024, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/01/grootste-cao-loonstijging-in-veertien-jaar-maar-inflatie-stijgt-harder>
- CBS. (2024). *Materiële Welvaart in Nederland 2024*. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 27 oktober 2024, van <https://longreads.cbs.nl/materiele-welvaart-in-nederland-2022/>
- Gervais, M., & Ziebarth, N. L. (2019). Life after debt: Postgraduation consequences of federal student loans. *Economic Inquiry*, 57(3), 1342-1366. <https://doi.org/10.1111/ecin.12763>
- Goodman, S., Isen, A., & Yannelis, C. (2021). A day late and a dollar short: Liquidity and household formation among student borrowers. *Journal of Financial Economics*, 142(3), 1301-1323. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2021.04.033>
- Kamerstukken II, 34035, nr. 3. (2014, 25 september). Geraadpleegd op 9 augustus 2024, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-34035-3.html>
- Kamerstukken II, 36229, nr. 6. (2023, 5 januari). Geraadpleegd op 9 augustus 2024, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-36229-6.html>
- Krishnan, K., & Wang, P. (2019). The cost of financing education: Can student debt hinder entrepreneurship? *Management Science*, 65(10), 4522-4554. <https://doi.org/10.1287/mnsc.2017.2995>
- Mezza, A., Ringo, D., Sherlund, S., & Sommer, K. (2020). Student loans and homeownership. *Journal of Labor Economics*, 38(1), 215-260. <https://doi.org/10.1086/704609>

- OCW. (2023). *Normbedragen, gemiddeld uitgekeerde bedragen en studieschuld*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://www.ocwincijfers.nl/sectoren/onderwijs-algemeen/studiefinanciering/studiefinanciering/normbedragen-gemiddeld-uitgekeerde-bedragen-en-studieschuld>
- Rothstein, J., & Rouse, C. E. (2011). Constrained after college: Student loans and early-career occupational choices. *Journal of Public Economics*, 95(1-2), 149-163. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.09.015>
- Scheer, B., & Visser, D. (2020). *Terugbetalen studieleeningen* (CPB Notitie). Centraal Planbureau.
- Van den Broek, A., Cuppen, J., De Korte, K., & Warps, J. (2020). *Beleidsdoorlichting artikel 11 Studiefinanciering*. ResearchNed.
- Van den Broek, A., Termorshuizen, T., & Cuppen, J. (2023). *Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2022-2023*. ResearchNed.
- Velez, E., Cominole, M., & Bentz, A. (2019). Debt burdens after college: The effect of student loan debt on graduates' employment, additional schooling, family formation, and home ownership. *Education Economics*, 27(2), 186-206. <https://doi.org/10.1080/09645292.2018.1541167>
- Wet studiefinanciering 2000. (2000). Overheid.nl. Geraadpleegd op 9 augustus 2024, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0011453/2024-08-01>
- Wet van 2 december 2010 tot wijziging van de Wet studiefinanciering 2000 en de Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten in verband met onder meer niet-indexering normbedragen voor 2011 en 2012 en aanpassing aanvullende beurs. (2010). *Staatsblad*, 2010(807), 1-3. Geraadpleegd op 9 augustus 2024, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2010-807.pdf>
- Zhang, L. (2013). Effects of college educational debt on graduate school attendance and early career and lifestyle choices. *Education Economics*, 21(2), 154-175. <https://doi.org/10.1080/09645292.2010.545204>

Bijlage A Data en gemaakte selecties

Gebruikte databronnen

We maken voor dit onderzoek gebruik van administratieve data om de studieschuld van studenten in het Nederlandse onderwijs in kaart te brengen. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) stelt deze data gepseudonimiseerd ter beschikking voor onderzoek binnen een beveiligde omgeving. We identificeren studenten aan de hand van onderwijsinschrijvingen, afkomstig uit de registraties van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Dit betreffen studenten van het mbo, hbo en wo. Gegevens over behaalde diploma's zijn afkomstig uit de diplomaregisters van DUO. Informatie over demografische kenmerken, zoals geslacht en migratieachtergrond, is afkomstig uit de Basisregistratie Personen (BRP). Voor gegevens over het vermogen en inkomens van ouders gebruiken we de administraties van de Belastingdienst. We koppelen personen in de administratieve data van het CBS aan gegevens over studieschulden die door DUO beschikbaar zijn gesteld. Deze data bevatten informatie over de toegekende studiefinancieringsproducten op individueel en maandniveau over de periode 2010-2022.

Afbakening van de onderzoekspopulatie

Voor dit onderzoek beperken wij ons tot studenten die zich in de studie jaren 2010/'11 tot en met 2017/'18 voor het eerst inschrijven voor een mbo-, hbo- of wo-opleiding. Deze selectiestap is noodzakelijk omdat DUO-gegevens over de toegekende studiefinancieringsproducten pas vanaf januari 2010 beschikbaar zijn. Alleen voor personen die vanaf het begin van hun studieloopbaan gevolgd kunnen worden, kan op verschillende peildata de hoogte van de studieschuld worden vastgesteld.

We laten studenten die geen recht hebben gehad op studiefinancieringscomponenten tijdens de studieloopbaan buiten beschouwing. Deze publicatie richt zich op personen die mogelijk een studieschuld hebben opgebouwd tijdens hun studieloopbaan. Personen die bij aanvang van hun eerste mbo-/hbo-/wo-studie ouder waren dan 30 jaar worden buiten beschouwing gelaten, evenals personen die enkel deeltijdopleidingen (zowel mbo, hbo als wo) of bbl-opleidingen (enkel mbo) hebben gevolgd. Deze groep heeft immers nooit recht gehad op de gebruikelijke studiefinanciering. Daarnaast beperken we ons tot personen die afkomstig zijn uit Nederland¹³ of minimaal vijf jaar onafgebroken in Nederland hebben gewoond voor aanvang van hun eerste mbo-/hbo-/wo-studie. Personen die niet aan deze volwaarden voldoen maar onder bepaalde voorwaarden wel recht hebben op studiefinancieringsproducten, zoals (kinderen/partners van) migrerende werknemers, worden buiten beschouwing gelaten.

Naast de genoemde selectiestappen maken we voor de analyses in hoofdstuk 3 en 4 verschillende andere selectiestappen. Dit leidt ertoe dat de onderzoekspopulatie en de resulterende analytische bestanden die ten grondslag liggen aan de analyses in hoofdstuk 3 en 4 van elkaar afwijken. De toegepaste selectiestappen worden hierna beschreven.

¹³ Dit betreft personen met ten minste één ouder die afkomstig is uit Nederland of het Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden.

Analytisch bestand hoofdstuk 3

Hoofdstuk 3 van deze publicatie richt zich op de studieschuld bij het behalen van een diploma. Voor dit deel van het onderzoek nemen we alleen personen mee die voor januari 2023 ten minste één diploma hebben behaald. Aangezien de DUO-gegevens beschikbaar zijn tot december 2022, kan de eventuele studieschuld bij het behalen van een diploma op een later moment niet bepaald worden.

Voor de analyse nemen we personen mee die voor het eerst instromen in een hbo-/wo-bachelor of mbo-opleiding in de studie jaren 2010/'11 tot en met 2017/'18. Latere cohorten kunnen slechts enkele jaren gevolgd worden, omdat de DUO-gegevens lopen tot en met 2022. Personen van wie hun eerste inschrijving en het behaalde diploma een wo-master betreft nemen we niet mee. Deze groep studenten heeft mogelijk in het buitenland gestudeerd en al een studieschuld opgebouwd voordat ze voor het eerst in de Nederlandse onderwijsregisters voorkomt.

We richten ons enkel op behaalde diploma's waarbij personen de gehele studieduur ofwel een voltijdsopleiding in het hbo/wo of een mbo-bol hebben gevolgd. Onderwijsinschrijvingen en behaalde diploma's nadat een persoon zich heeft ingeschreven als deeltijdstudent of bij een bbl-opleiding worden niet meegenomen. Deze personen hebben voor een deel van hun studie mogelijk geen recht gehad op studiefinanciering. Onderwijsinschrijvingen en diploma's van personen die vanuit het hbo of wo doorstromen naar het mbo of vanuit mbo-3/4 naar mbo-1/2 worden buiten beschouwing gelaten. Voor deze personen geldt dat mogelijk een deel van de ontvangen prestatiebeurs (basisbeurs, aanvullende beurs, reisproduct) niet wordt omgezet in een gift. Tot slot nemen we in het eerste deel van de publicatie alleen personen mee die hebben voldaan aan de diplomatermijn van tien jaar.

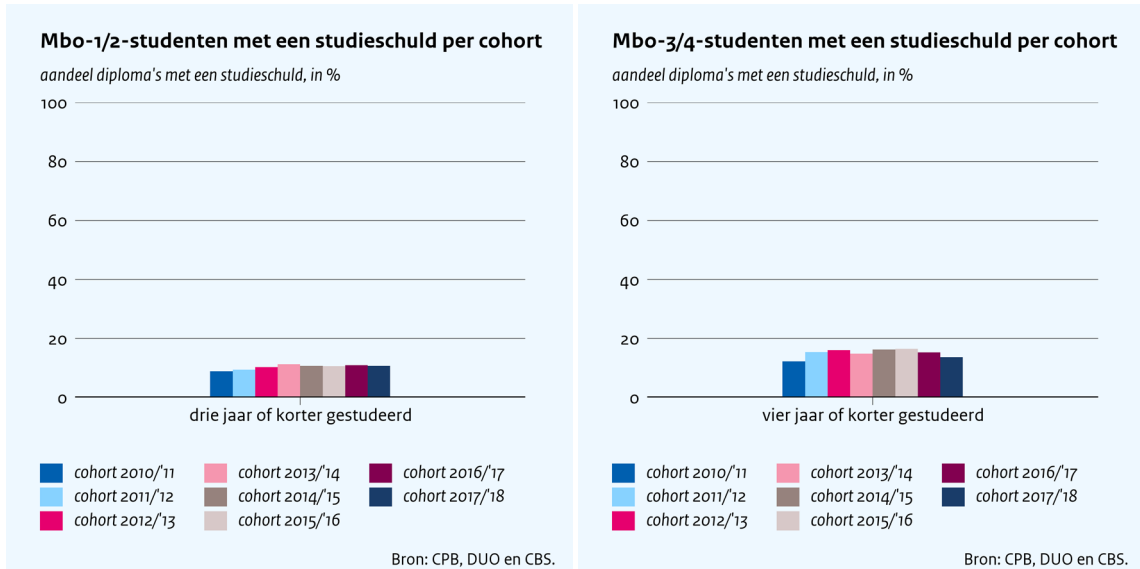
Analytisch bestand hoofdstuk 4

In hoofdstuk 4 nemen we alleen personen mee die zich in de studie jaren 2010/'11 tot en met 2012/'13 voor het eerst inschrijven in het mbo, hbo of wo. Deze personen kunnen we minimaal tien jaar volgen na het moment van eerste inschrijving. Voor latere cohorten kan niet worden vastgesteld of een diploma binnen de diplomatermijn van tien jaar is behaald en of de eventueel ontvangen prestatiebeurs is omgezet in een gift.

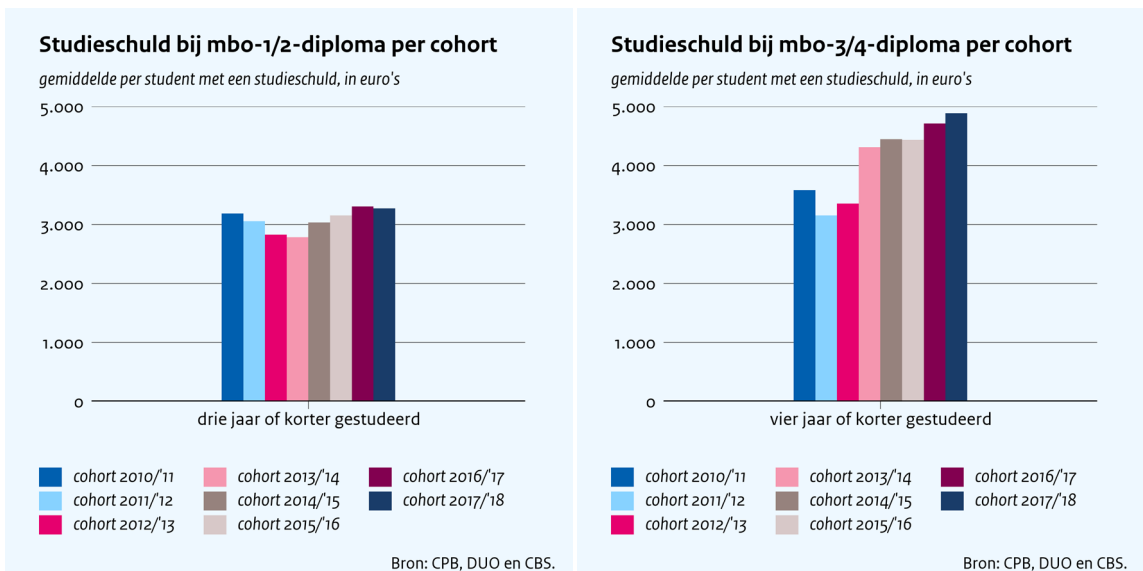
Voor de onderzoekspopulatie bepalen we de totale studieschuld in de maand dat een persoon voor het laatst ingeschreven staat in het mbo, hbo of wo, waarbij we inschrijvingen tot en met december 2022 meenemen. Als studenten inschreven staan op 31 december 2022, wordt december 2022 als peildatum genomen waarop de studieschuld wordt berekend. We houden geen rekening met eventuele aflossingen of kwijtscheldingen van de opgebouwde studieschuld. De totale studieschuld bestaat uit de rentedragende lening, het ontvangen collegegeldkrediet, en het deel van de prestatiebeurs dat niet wordt omgezet in een gift. Het reisproduct laten we buiten beschouwing bij het berekenen van de totale studieschuld, omdat deze informatie niet beschikbaar is in de gebruikte data. In tegenstelling tot het analytisch bestand voor hoofdstuk 3 nemen we personen die zowel een deeltijd- als een voltijdsopleiding hebben gevolgd wel mee, evenals personen die zowel een mbo-bol- als een mbo-bbl-opleiding hebben gevolgd.

Bijlage B Extra figuren

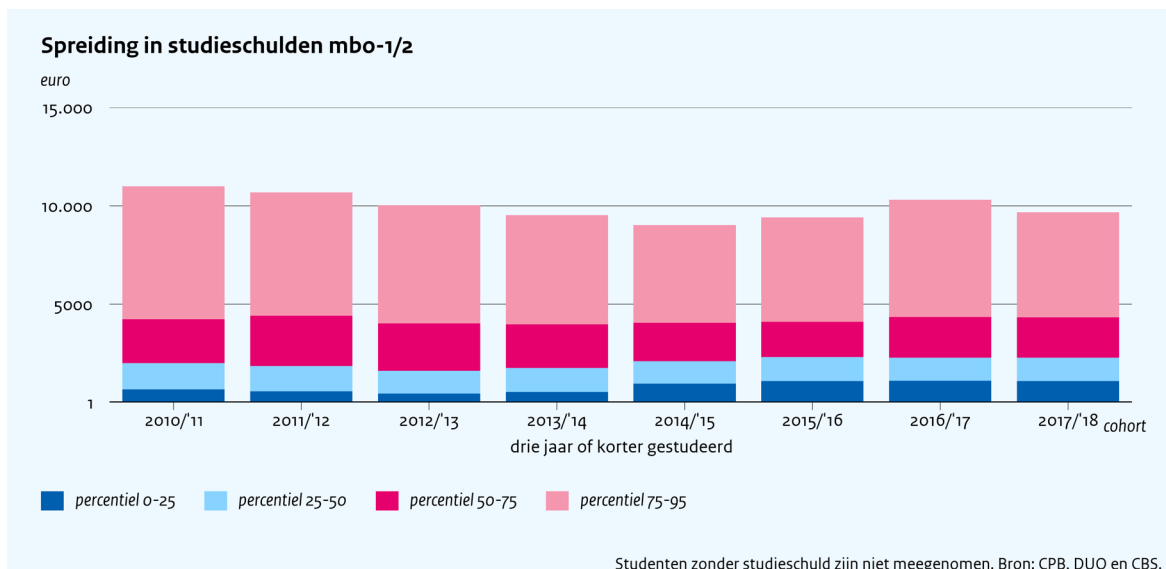
Figuur B.1 Het aandeel mbo-studenten met een studieschuld is nagenoeg gelijk gebleven voor opeenvolgende cohorten

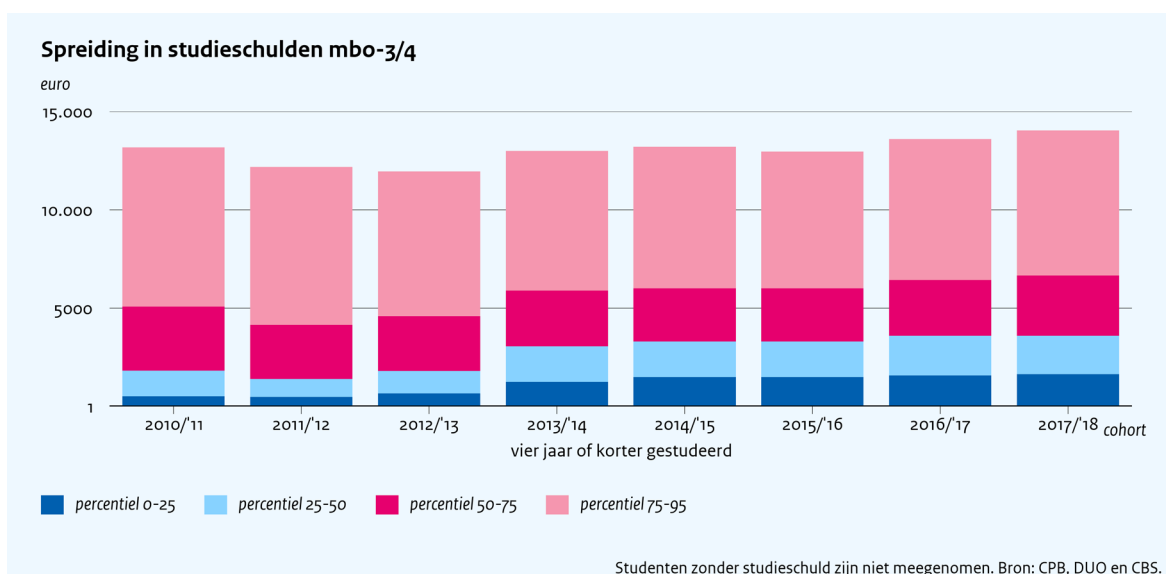
Figuur B.2 De gemiddelde studieschuld nam voor mbo-3/4-studenten die hebben geleend toe; voor mbo-1/2-studenten die hebben geleend bleef ze ongeveer gelijk

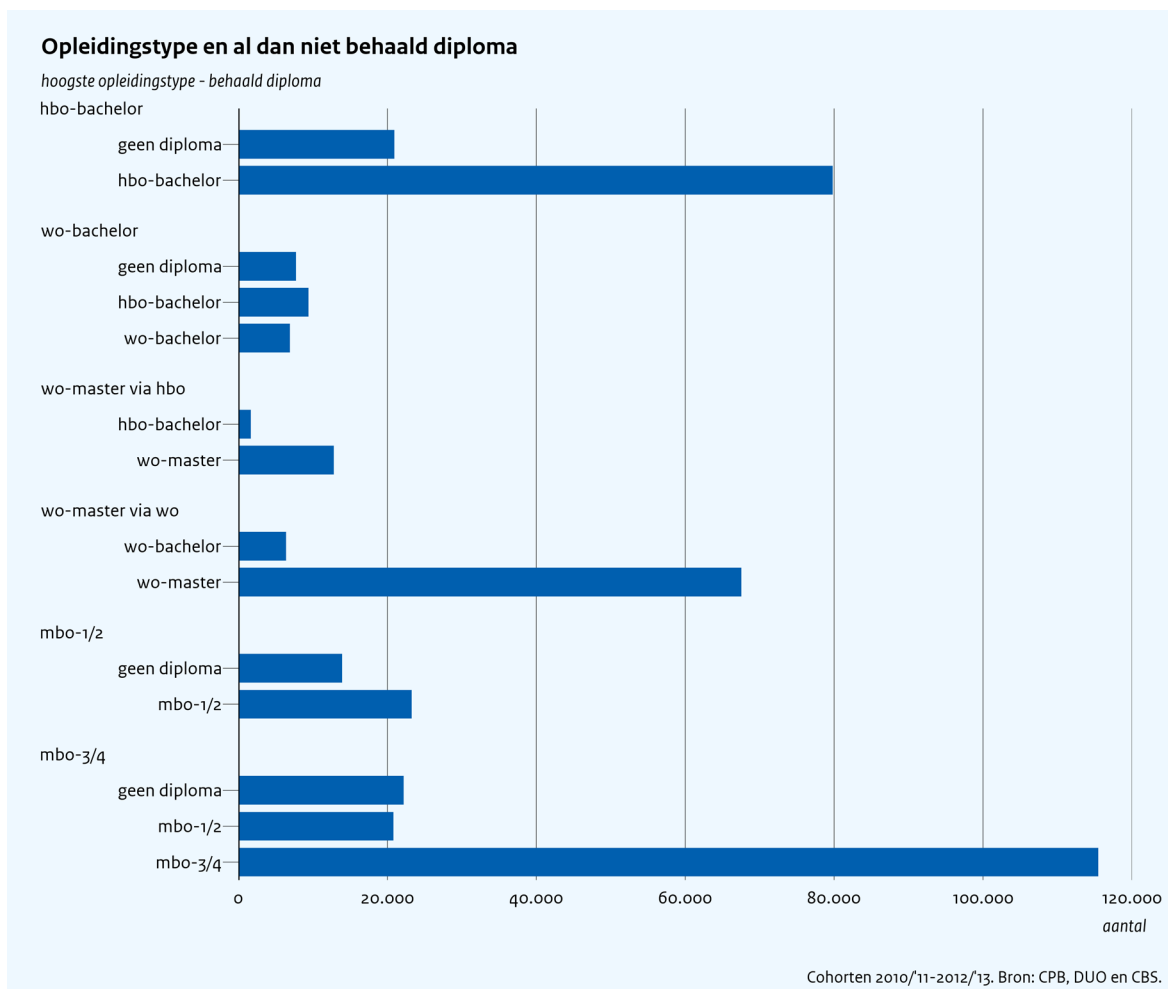
Figuur B.3 De studieschulden van mbo-1/2-studenten die hebben geleend, liggen voor 75% van deze studenten redelijk dicht bij elkaar

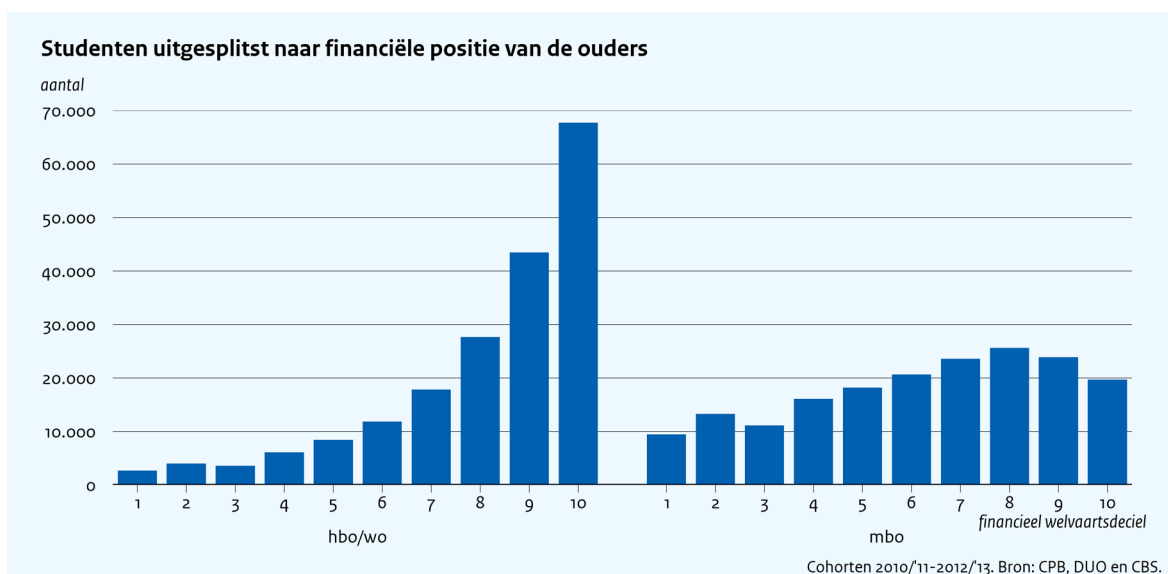
Figuur B.1 Ook de studieschulden van mbo-3/4-studenten die hebben geleend, liggen voor 75% van deze studenten redelijk dicht bij elkaar

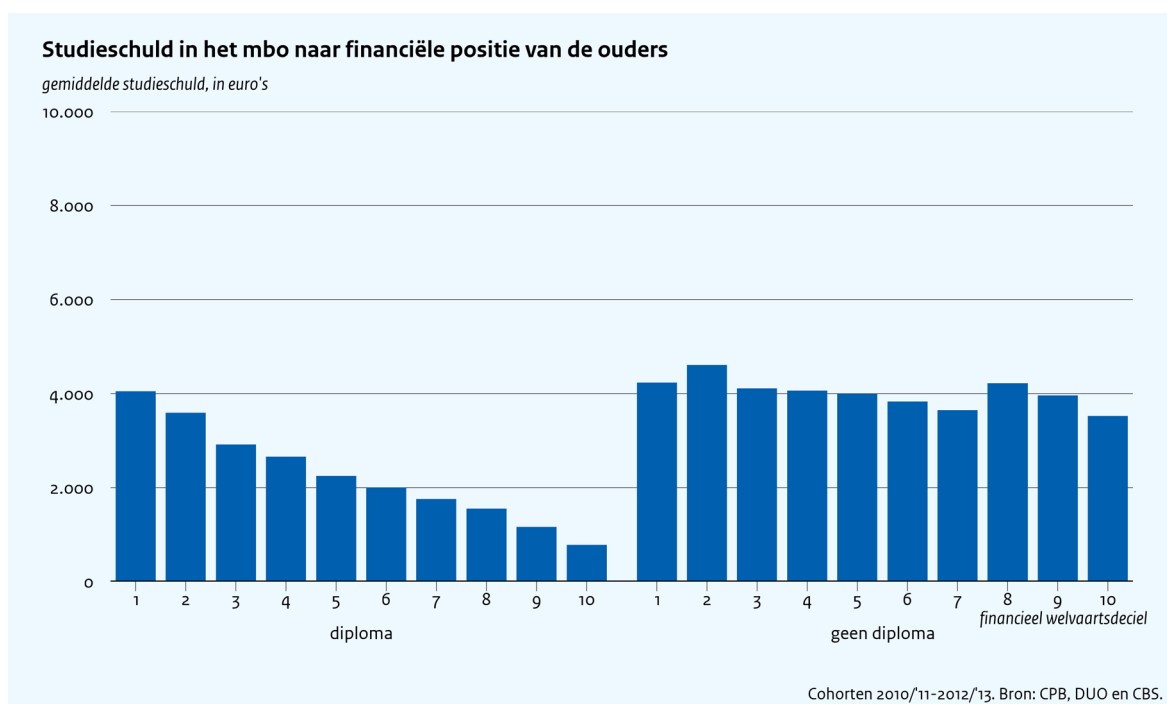
Figuur B.5 De meeste studenten behalen het diploma dat past bij hun hoogste opleidingstype

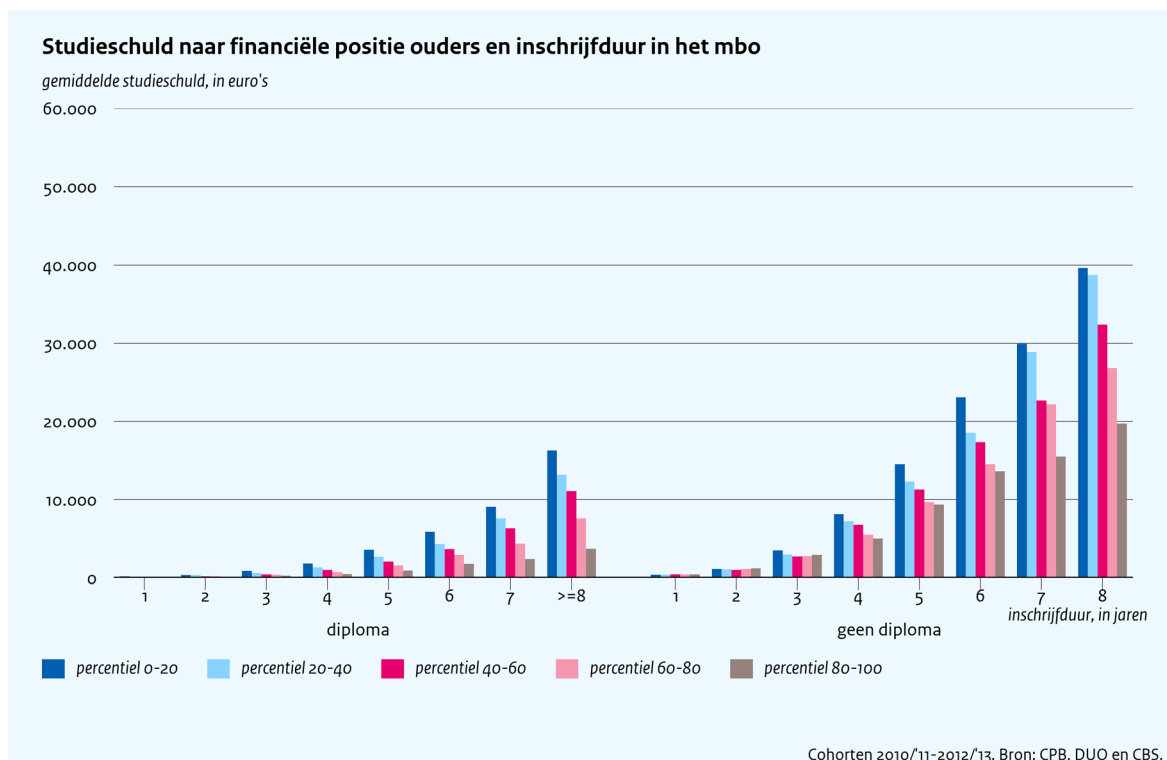
Figuur B.6 Ouders van hbo- en wo-studenten zitten relatief vaak in hogere financieel welvaartsdecielen; in het mbo is dit gelijkmatiger verdeeld

Figuur B.7 In het mbo is er voor studenten met een diploma een negatieve samenhang tussen de gemiddelde studieschuld en de financiële welvaartspositie van de ouders; voor studenten zonder diploma is deze samenhang minder goed zichtbaar

Figuur B.8 In het mbo neemt het verschil in de gemiddelde studieschuld tussen studenten met ouders in de hoogste en laagste financiële welvaartsdecil toe naarmate ze langer ingeschreven hebben gestaan

Bijlage C Geraadpleegde literatuur

Het zoekproces voor relevante literatuur verliep als volgt. De exacte zoekopdracht in de Scopus databank voor de titel, samenvatting en trefwoorden was: (student debt OR educational debt OR student loan debt) AND (causal OR experiment OR experimental OR quasi-experiment OR quasi-experimental OR instrument OR instrumental). Dit leverde 33 resultaten op voor de laatste twintig jaar in economische, econometrische en financiële *peer-reviewed* tijdschriften. Handmatig hebben we deze literatuur doorgenomen en aan de hand van de in de eerste alinea van hoofdstuk 5 beschreven criteria zijn we tot een selectie van vier artikelen gekomen. Dezelfde zoekopdracht in de Web of Science Core Collection-databank leverde na het doornemen van de zoekresultaten één extra artikel op. Ten slotte hebben we de sneeuwbalmethode toegepast, wat resulteerde in vier extra artikelen. Alle geselecteerde artikelen staan in tabel C.1. Ondanks onze inspanning om alle relevante literatuur te identificeren, hebben we mogelijk een aantal publicaties gemist.

Tabel C.1 Geraadpleegde literatuur

Auteurs	Titel	Tijdschrift	Jaartal	Gevonden via
Black, S. E., Denning, J. T., Dettling, L. J., Goodman, S., & Turner, L. J.	Taking it to the limit: Effects of increased student loan availability on attainment, earnings, and financial well-being	<i>American Economic Review</i> , 113(12), 3357-3400	2023	Sneeuwbalmethode
Bleemer, Z., Brown, M., Lee, D., Strair, K., & Van der Klaauw, W.	Echoes of rising tuition in students' borrowing, educational attainment, and homeownership in post-recession America	<i>Journal of Urban Economics</i> , 122, 103298.	2021	Sneeuwbalmethode
Gervais, M., & Ziebarth, N. L.	Life after debt: Postgraduation consequences of federal student loans	<i>Economic Inquiry</i> , 57(3), 1342-1366	2019	Scopus
Goodman, S., Isen, A., & Yannelis, C.	A day late and a dollar short: Liquidity and household formation among student borrowers	<i>Journal of Financial Economics</i> , 142(3), 1301-1323	2021	Sneeuwbalmethode
Krishnan, K., & Wang, P.	The cost of financing education: Can student debt hinder entrepreneurship?	<i>Management Science</i> , 65(10), 4522-4554	2019	Sneeuwbalmethode
Mezza, A., Ringo, D., Sherlund, S., & Sommer, K.	Student loans and homeownership	<i>Journal of Labor Economics</i> , 38(1), 215-260	2020	Scopus
Rothstein, J., & Rouse, C. E.	Constrained after college: Student loans and early-career occupational choices	<i>Journal of Public Economics</i> , 95(1-2), 149-163	2011	Scopus
Velez, E., Cominole, M., & Bentz, A.	Debt burden after college: The effect of student loan debt on graduates' employment, additional schooling, family formation, and home ownership	<i>Education Economics</i> , 27(2), 186-206	2019	Scopus
Zhang, L.	Effects of college educational debt on graduate school attendance and early career and lifestyle choices	<i>Education Economics</i> , 21(2), 154-175	2013	Web of Science Core Collection